

บทที่ 4

อิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎกและ อรรถกถาที่มีต่อคนสมัยโบราณและสมัยปัจจุบัน

ความเชื่อเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย บางศาสนามุ่งหมายอยู่ได้
ถึงทุกวันนี้ก็อาศัยแรงศรัทธา มนุษย์มีศรัทธาต่อสิ่งใด เมื่อหวนระลึกถึงสิ่งนั้น ย่อมมีจิตใจ
ผ่องใส จิตใจย่อมแล่นไปสู่สิ่งนั้น ทำให้มีความสุขกายสบายใจ อย่างกรณีที่มนุษย์เชื่อเรื่อง
กรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง และเชื่อในพระ
ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จิตย่อมแล่นไปในบุญกุศล หมั่นสั่งสมความดีด้วยจิตใจที่
มั่นคง ไม่ทอดลอย ย่อมทำความเพียรพยายามเพื่อบรรลุพระนิพพาน สังเกตเห็นว่า ศรัทธา
คือความเชื่อ ย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก

ความเป็นมาแห่งอิทธิพลเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ สิ่ง que ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นก็คือเรื่องราวต่าง ๆ ที่
มาสัมผัสกับโสตประสาท เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ ยากแก่การคิดลึนใจ เพราะถ้าเชื่อผิดจะ
ทำให้การดำเนินชีวิตต้องผิดพลาดไปด้วย ความเชื่อจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องใช้พิจารณา
คั้งนั้น ความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีอิทธิพลมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับบุคคล

อิทธิพลของปาฏิหาริย์ที่มีต่อมนุษย์นั้น มีมาก่อนสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะอิทธิ-
ปาฏิหาริย์ที่ยังเป็นปัญหาอยู่ แต่มนุษย์ก็ยังสนใจ เพราะเห็นเป็นเรื่องแปลก พระพุทธเจ้าก็
ทรงแสดงบ้างบางกรณีเพื่อประโยชน์แก่อนุศาสนิปาฏิหาริย์ สมัยต่อมา พระอรรถกถาจารย์
ได้อนุโลมตามความนิยมของคนสมัยนั้น ๆ เพื่อให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเพื่อ
รักษาสังฆกรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนาเอาไว้ ใครมีปัญญาก็เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้
จะไม่ติดอยู่แค่เปลือกนอก

ความสำคัญของอิทธิพลเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงความหมายของปาฏิหาริย์ไว้ 2 นัย ได้แก่ การกำจัดกิเลสและการกำจัดศัตรู ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความสำคัญของปาฏิหาริย์ที่มีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประเภทล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น แม้ว่าอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์มีใจจุดเด่นอันสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือของพระพุทธเจ้า แต่จุดเด่นอันแท้จริงก็คืออนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เพราะเป็นหลักคำสอนที่สมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผลทุกประการ

พระพุทธเจ้าไม่โปรดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ นอกจากมีความจำเป็นจริง ๆ คือ มีภัยที่จะก่อความเป็นความตายแก่พระพุทธศาสนา พระองค์จึงจะทรงแสดง ตัวอย่างที่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ทรมานชฎิลและทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อปราบปรามพวกเดียรถีย์ แสดงให้เห็นว่า การแสดงปาฏิหาริย์ในครั้งนั้น ก่อให้เกิดอิทธิพลและมีประโยชน์ในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาเมื่อคราวที่พระองค์ยังมีพระชนมายุอยู่ อิทธิปาฏิหาริย์จึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความศรัทธาให้แก่พุทธศาสนาและมีส่วนช่วยให้เกิดศรัทธาในศาสนาได้อีกประการหนึ่งด้วย แต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า อย่ายึดติดในอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะมิสามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ นอกจากจะปฏิบัติตามคำสอน เพราะการพิสูจน์ด้วยของจริง ย่อมมีความสำคัญสูงกว่าข้อพิสูจน์ทางทฤษฎีและทางคัมภีร์

อิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

หลักคำสอนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ เป็นเข็มทิศชี้ นำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนที่ตนเชื่อ มนุษย์เชื่อมั่นคำสอนใดหรือปรัชญาใด นั่นแหละคือวิถีชีวิตของพวกเขา แต่มนุษย์ทุกสังคมต้องมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเอาไว้ พระพุทธเจ้ายังทรงถือเอาพระธรรมเป็นที่พึ่งทางใจ ธรรมจึงเป็นใหญ่กว่าสิ่งใดทั้งหมดในโลกนี้

แม้ว่าพระธรรมจะเป็นใหญ่ในโลกนี้ แต่คนสมัยโบราณก็เชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ ความเชื่อเรื่องนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งส่งเสริมให้สมเหตุสมผล เพราะคนสมัยนั้นฝึกจิตได้บรรลุผลจริง ครั้นสมัยต่อมา ความเชื่อและการฝึกเพื่อให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ทางใจมีน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย จึงว่างผู้แสดงอิทธิฤทธิ์ นาน ๆ เข้าก็หายสาบสูญไป เพราะฉะนั้น

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับอิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ผู้วิจัยจึงแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือความเชื่อของคนสมัยโบราณและความเชื่อของคนสมัยปัจจุบัน ทั้งสองประเด็นนี้ จะได้กล่าวถึงรายละเอียดตามลำดับ

ก. อิทธิพลแห่งความเชื่อของคนสมัยโบราณ

ก่อนสมัยพุทธกาล ในยุคพระเวทแรก ๆ คำสั่งสอนเน้นที่การปฏิบัติ การบำเพ็ญเพียร บำเพ็ญตบะ เพราะสมัยนั้นพวกดาบส ฤๅษี ซึ่งใครก็สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้นว่า เหาะเหินเดินอากาศได้ พอมายังยุคหลัง ยุคที่เกิดพระเวทที่ 4 ขึ้น (จตุรเวท) เป็นพระเวทที่เต็มไปด้วยเวทมนต์ ผู้คนสมัยนั้นหันมาสนใจไสยศาสตร์มากกว่า โดยสัญชาตญาณของมนุษย์ปุถุชน ในยุคหลังนี้ ถือได้ว่า จตุรเวทเป็นพื้นฐานของอิทธิฤทธิ์และนิยมนับ ๆ กันมาด้วยเหตุที่ว่า มหาชนชอบซื้อสินค้าที่เป็นไปในทำนองฤทธิ์มากกว่า เหตุผลทางปรัชญา จึงมีคำพูดว่า “ถ้าศาสนาใดค้ำอยู่ในเรื่องอิทธิฤทธิ์ จะมีสาวกน้อยที่สุด และจะได้แต่คนฉลาดเท่านั้นเข้ามาเป็นสาวก”

พอมายังสมัยพุทธกาล มหาชนยังนิยมเรื่องอิทธิฤทธิ์ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ตอนแรก ทรงศึกษาลัทธิของคณาจารย์สองท่านคือ อาหารดาบสและอุทกดาบส เมื่อทรงสำเร็จการศึกษา ทรงลาอาจารย์ทั้งสองท่าน เพื่อแสวงหาโมกขธรรมต่อไป ครั้งหนึ่งพระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาหวังจะได้ตรัสรู้ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ พระองค์ทรงเห็นว่า การปฏิบัติสุดโต่งเช่นนั้นเป็นการสูญเปล่า จึงทรงเลิกปฏิบัติ แล้วทรงแสวงหาวิธีปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง จนทรงบรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

สมัยนั้นมีเจ้าลัทธิต่าง ๆ มากมายที่มีอิทธิฤทธิ์ เจ้าลัทธิใดมีฤทธิ์มีอำนาจมากก็จะมีผู้คนสมัครเป็นลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ยุคพุทธกาล ผู้คนเชื่อว่า พระอรหันต์คือผู้วิเศษ ผู้วิเศษคือผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ เพราะฉะนั้น จึงถือกันว่า ใครเป็นพระอรหันต์จะต้องมีฤทธิ์ ผู้มีฤทธิ์หมายถึงผู้เป็นพระอรหันต์ แท้จริงแล้ว ผู้มีฤทธิ์ไม่ได้เป็นพระอรหันต์เสมอไป และผู้เป็นพระอรหันต์ไม่จำเป็นต้องมีฤทธิ์ พระพุทธศาสนามากล่าวว่า อิทธิปาฏิหาริย์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของอภิญาและจัดเป็นอจินไตย คือเป็นสิ่งที่ไม่ควรคิด ทั้งสองประเด็นนี้จะได้กล่าวไปตามลำดับ

1) อิทธิปาฏิหาริย์จัดเป็นโลกียอภิญา

คำว่า "อภิญา" แปลว่า ความรู้ยิ่ง ความรู้ชั้นสูง ผู้ได้อภิญา ชื่อว่าเป็นผู้สามารถรู้อารมณ์ต่าง ๆ ได้เป็นพิเศษมากกว่าคนธรรมดา ดังคำบาลีว่า "วิเสสโต อชานาตี อภิญา" (แปลว่า ปัญญาใด ย่อมรู้ในอารมณ์ต่าง ๆ เป็นพิเศษ ฉะนั้น ปัญญานั้น ชื่อว่า อภิญา) ปัญญาที่เกิดขึ้นพร้อมกับฌานสมาบัติจะเป็นปัญญาที่มีความรู้ความสามารถเป็นอัศจรรย์ พระพุทธศาสนาได้แบ่งอภิญาออกเป็น 2 ประการคือ

1. โลกียอภิญา

คำว่า "โลกียอภิญา" เป็นอภิญาฝ่ายโลกิยะที่พัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่ในโลกเป็นวิสัยของปุถุชน ยังอยู่ในอำนาจของกิเลส พระพุทธเจ้าทรงแบ่งโลกียอภิญาออกเป็น 5 ประการคือ

- 1.1 อิทธิวิธอภิญา อภิญา คือ การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ได้
- 1.2 ทิพพโสทอภิญา อภิญา คือ การมีหูทิพย์
- 1.3 ปรจิตตวิชชานอภิญา อภิญา คือ การรู้จิตใจของผู้อื่น
- 1.4 ปุพเพนิ วาसानุสสติอภิญา อภิญา คือ การระลึกชาติได้
- 1.5 ทิพพจักขุอภิญา อภิญา คือ การมีตาทิพย์¹

2. โลกุตระอภิญา

คำว่า "โลกุตระอภิญา" หมายถึง อภิญาในระดับโลกุตระ เป็นอภิญาอันมิใช่ของโลกคือพ้นโลกเหนือโลก พ้นวิสัยของชาวโลก ไม่เนื่องด้วยภพทั้งสาม อภิญาในระดับโลกุตระอภิญญามีอยู่ประการเดียว คือ อาสวัคชอภิญา ได้แก่ อภิญาที่สามารถกำจัดกิเลส ให้หมดสิ้นไปจากขันธสันดาน อภิญาในระดับโลกุตระนี้ ทำให้จิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใสพ้นจากอำนาจครอบครองของโลก ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

¹ ที. ปา. 10/431/309; อง. ปญจก. 22/273/291.

2) อิทธิปาฏิหาริย์จัดเป็นอจินไตย

คำว่า "อจินไตย" แปลว่า "ไม่ควรคิด คิดเอาเองไม่ได้" และไม่สามารถคลายความสงสัยนี้ได้ด้วยการคิด ไม่ควรคิดมาก ถ้าใครคิดมากมีส่วนเป็นคนบ้า พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งที่ไม่ควรคิด ที่เรียกว่า อจินไตย นี้ไว้ 4 อย่าง คือ

1. พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า
2. ฌานวิสัย วิสัยของผู้มีฌาน
3. กัมมวิปาก กฎแห่งกรรม
4. โลกจินดา การคิดเรื่องการสร้างโลก เช่น ไครหนอสร้างดวงจันทร์

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อจินไตย แปลว่า "ไม่ควรคิดนั้น" หมายความว่า "ไม่ควรคิดด้วยหลักตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นความคิดแบบอนุमान คือ การคาดคะเนเอาเอง อาจจะไปสู่ความผิดพลาดได้ เพราะความรู้ระดับฌานอภิญญา ต้องอาศัยการบำเพ็ญจิตภาวนาที่เรียกว่า สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาจึงจะสามารถเข้าใจเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ได้อย่างถ่องแท้

ข. อิทธิพลแห่งความเชื่อของคนสมัยปัจจุบัน

แม้ว่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์จะปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎก นักปราชญ์หลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ว่า เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นเรื่องผิดกฎเกณฑ์ธรรมชาติจึงเป็นไปได้ ที่เห็นปรากฏอยู่ในคัมภีร์อาจจะเป็นเพราะพระอรธรรคทายจารย์รุ่นหลังแต่งเสริมเข้าไปเพื่อยกย่องเชิดชูศาสนาของตน อีกนัยหนึ่งมีแนวคิดตรงกันข้าม โดยให้เหตุผลว่า อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องจริง เพราะเชื่อในอำนาจจิตที่ได้รับการพัฒนามาอย่างดี ย่อมสามารถบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างได้ ดังพุทธภาษิตว่า "จิตที่บุคคลฝึกฝนดีแล้ว ย่อมบันดาลทุกสิ่งให้แก่เจ้าของยิ่งกว่ามารดาบิดาจะให้ได้"² นักปราชญ์รุ่นหลังกล่าวว่า เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องของผู้สอนศาสนาที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ถึงแม้จะแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือ ตั้งใจประกาศธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่หมู่มา³ อีกท่าน

² พุ.ธ. 25/20.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทศนาเสือป่า (กรุงเทพฯ : ส.บรรณกิจ, 2511), หน้า 55.

หนึ่งกล่าวเชิงให้แนวคิดว่า พระพุทธศาสนา ถ้าตัดเรื่องอิทธิฤทธิ์ออก จะยังมีสาระอะไรที่ควรแก่การนับถือหรือไม่ จากการตรวจสอบหลักธรรมแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา มิได้มีรากฐานตั้งอยู่บนความลึกลับหรืออิทธิปาฏิหาริย์อะไรเลย⁴ แสดงว่า สิ่งที่ประเสริฐกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ยังมีอยู่ สิ่งนั้นก็คือนุสาศณีปาฏิหาริย์ แต่การที่จะเชื่อหรือปฏิเสธเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎกนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนิพนธ์เป็นมติข้อเตือนใจไว้ว่า

อนึ่ง เป็นธรรมดาของเรื่องที่มีผู้สนใจ และนำสืบกันมานาน ย่อมมีเปลือกกะพี้เข้ามาแทรกปนบ้าง กล่าวคือข้อความอันจะไม่มีไม่เป็นไปโดยธรรมดา ที่ทำให้คนรุ่นหลังหลงเรื่องพุทธประวัติว่า ย่อมเป็นเช่นนั้น เหตุเป็นเช่นนั้น ก็คงมีหลายทาง บางอย่างจะมีแง่ในท้องเรื่อง อันผู้เรียนในตำนานไม่พึงละเลยเสียด้วยประการทั้งปวง พึงเลือกถือเอาแต่ใจความที่พอฟังเป็นประมาณได้อยู่ เหมือนจะบริโภคผลไม้ไม่มีเปลือกหนามอย่างมังคุด และเงาะ จะขบเข้าทั้งเปลือกก็ฝาด และจะถือว่าเป็นของไม่ควรบริโภค หรือ? เข้าใจเช่นนั้นไม่ถูก ควรปอกเปลือกปล่อนเอาแต่เนื้อในก็จะบริโภค ถิ่นลงคอ อีกอย่างหนึ่ง ก็เชื่อมงายไปตามหนังสือ ไม่ใช่ วิจรรณญาณ ก็ไม่ใช่หนักตำนาน เป็นผู้ไม่รู้หนังสือไป⁵

แสดงว่า พระองค์ไม่ได้ทรงปฏิเสธเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์โดยสิ้นเชิง ขอให้ใช้ดุลยพินิจพิจารณา อย่าเชื่ออะไรโดยไร้เหตุผล แต่ผู้วิจัยเห็นว่า คำเหล่านี้เป็นภาษาธรรม เป็นภาษาที่ใช้ในการเปรียบเทียบ ใครมีปัญญาก็สามารถเข้าใจความหมายของคำเหล่านี้ได้ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พอจะสรุปอิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ได้ 3 ประเด็นคือ

⁴ สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 20.

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม 1, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), บทคำนำ.

1. บางคนไม่ยอมเชื่อ เพราะศรัทธาธรรมชาติ
2. บางคนเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง ยังอยู่ในระหว่างหาเหตุผล
3. บางคนเชื่ออย่างสนิท เชื่อว่าจิตของมนุษย์มีอานุภาพพิเศษ

ปาฏิหาริย์ประเภทบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ปาฏิหาริย์ประเภทบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น มีมาก แต่ผู้วิจัยจะนำมาประกอบเพียงบางท่านเท่านั้น เพราะปาฏิหาริย์บางอย่างก็คล้ายคลึงกัน โดยจะนำเสนอเฉพาะผู้ที่มีบทบาทในการเผยแผ่และมีส่วนช่วยจรโลงพระพุทธศาสนาเอาไว้ ได้แก่ ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า เหล่าสาวก และบุคคลอื่นๆ ที่มีความสำคัญ รายละเอียดจะได้กล่าวไปตามลำดับดังนี้

1. ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าพบว่า มีปรากฏการณ์ในชีวิตของพระองค์หลายอย่างและหลายตอนที่แสดงว่า พระองค์ทรงเป็นมนุษย์พิเศษคิดไปจากมนุษย์ธรรมดาสามัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ตอนประสูติ ตรัสรู้ ปลงอายุสังขาร และการปรินิพพาน ได้เกิดแผ่นดินไหว รวมถึงการเหาะเหินเดินอากาศ การเอาชนะมารและศัตรูผู้มุ่งร้ายด้วยฤทธิ์ การเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์

แม้ว่า ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าจะมีมากมาย ไซ้ว่าปรากฏการณ์มหัศจรรย์เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ง่าย ๆ หรือว่าใครนี่ก็อยากจะเป็นก็สามารถเป็นได้ หากแต่ว่าจะต้องมีคุณสมบัติครบ 8 ประการ ที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน แปลว่า ความประชุมพร้อมแห่งธรรมในชาติใดชาติหนึ่ง ธรรมสโมธานมี 8 ประการ คือ

1. มนุสสสมบัติ เกิดเป็นมนุษย์ในชาติที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า
2. ลิงคสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วต้องเป็นเพศชาย ที่สมบูรณ์ ไม่มีความผิดปกติทั้งทางกายและใจ
3. เหตุสัมปทาสมบัติ สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยบารมี คือหากจะออกบวชในชาตินั้น ก็จะได้บรรลอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้

4. สัตถุทัสสนสมบัติ ได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเฉพาะพระพักตร์และต้องได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นก่อนว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

5. ปิพพชาสมบัติ การบรรพชา หมายความว่า นอกจากจะเป็นเพศชายแล้ว ในชาตินั้นจะต้องถือเพศเป็นนักบวช ต้องมีความรู้ความเข้าใจในคุณของพระรัตนตรัย มีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม

6. คุณสมบัติ มีคุณสมบัติพร้อม หมายความว่า เป็นนักบวชที่สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติพิเศษ คือ ได้ฉานสมบัติและอภิญา 5

7. อธิการสมบัติ มีการบำเพ็ญบุญญาธิการอย่างขบขึง แม้ว่าจะสละชีวิตก็ยอมต้องเป็นไปอย่างอาจหาญไม่สะทกสะท้าน

8. ฉันทตาสมบัติ มีความปรารถนาในพระสัพพัญญุตญาณอย่างแรงกล้า หมายความว่า เมื่อตั้งจิตอธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ถึงจะลำบากอย่างไร ก็จะไม่ล้มเลิกความตั้งใจ แม้ความตายก็ไม่สามารถทำให้เปลี่ยนใจได้

รวมความว่า ผู้ที่จะบรรลุความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องผ่านขั้นตอนในการพัฒนาจิตมาโดยลำดับ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้เลย เพราะถ้าขาดแล้ว ความปรารถนาจะไม่สัมฤทธิ์ผลตามที่ปรารถนา

จะเห็นได้ว่า การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นมิใช่เป็นของง่าย ผู้ปฏิบัติได้ถือว่าถึงสุดยอดแห่งการพัฒนาจิต จึงไม่แปลกใจเลย ถ้าจะมีปรากฏการณ์มหัศจรรย์ เกิดขึ้นกับผู้มีความสมบัติเพียบพร้อมอย่างพระพุทธเจ้า แม้ว่าจะมีเหตุการณ์มหัศจรรย์มากมาย ผู้วิจัยจะนำมาเสนอเฉพาะเหตุการณ์สำคัญๆ เกี่ยวกับพระองค์ตั้งแต่ก่อนประสูติจนถึงปรินิพพาน

1.1 ปาฏิหาริย์ก่อนประสูติ

ความมหัศจรรย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีมากมาย โดยเฉพาะก่อนที่จะประสูติในเมืองมนุษย์แล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงดำเนินชีวิตเป็นผู้บำเพ็ญบารมีธรรม เรียกว่าพระโพธิสัตว์ จะยกเหตุการณ์บางตอนเกี่ยวกับพระชาติสุดท้าย คือ ชาติที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นับตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาปฏิสนธิในครรภ์พระมารดาอันเป็นเหตุการณ์ที่จะต้องเกิดขึ้นเป็นธรรมดาแก่พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ เหตุการณ์เหล่านั้น มีดังนี้

1. พระโพธิสัตว์จะจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระมารดาในโลกมนุษย์ อย่างผู้มีสติสัมปชัญญะ
2. เวลาใดที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระมารดา เวลานั้นจะมีปรากฏการณ์มหัศจรรย์
3. ตั้งแต่ที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา และตลอดเวลาที่อยู่ในครรภ์นั้น เทพบุตร 4 องค์จะคอยทำหน้าที่อารักขาทั้งพระโพธิสัตว์และพระมารดา
4. ตลอดเวลาที่อยู่ในพระครรภ์นั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะทรงปฏิบัติเคร่งครัดในศีล 5
5. ตลอดเวลาที่อยู่ในพระครรภ์นั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะไม่เกิดมีจิตปฏิพัทธ์ในบุรุษเพศเลย บุรุษใดจะล่วงเกินด้วยอำนาจราคาก็หาได้ไม่
6. พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะเป็นผู้เอิบอิมพรังพร้อมด้วยเบญจกามคุณ (กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ)
7. พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะตั้งครรภ์ครบ 10 เดือน พอดี จึงประสูติ ไม่เหมือนดังหญิงทั่ว ๆ ไป ตั้งครรภ์ 9 เดือนบ้าง 10 เดือนบ้าง
8. พระมารดาพระโพธิสัตว์จะยืนประสูติ หาได้นั่งหรือนอนเหมือนหญิงสามัญชนคนธรรมดาไม่
9. พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะไม่ทรงประชวรด้วยพระโรค จะทรงเกษมสำราญมีพลานามัยสมบูรณ์
10. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติพ้นจากครรภ์พระมารดาแล้ว เทวดาจะคอยรับก่อน ต่อจากนั้นมนุษย์จึงรับทีหลัง
11. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติพ้นจากครรภ์พระมารดาแล้ว เทวดาจะคอยรับก่อน พระมารดายังมีทันที่พระบาทจะกระทบพื้นดิน เทพบุตรทั้ง 5 องค์ที่คอยถวายอารักขาอยู่นั้น จะรอรับแล้วนำมาให้ประทับยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระมารดา
12. เวลาที่พระโพธิสัตว์กำลังประสูติออกจากครรภ์พระมารดา พระองค์จะมีพระฉวีวรรณผุดผ่อง ไม่แปดเปื้อนด้วยกรรมมลทินใด ๆ ทั้งสิ้น
13. เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติออกจากครรภ์พระมารดา จะเกิดมีสายน้ำ 2 สาย ตกลงมาจากอากาศ สายหนึ่งเป็นสายน้ำเย็น ส่วนอีกสายหนึ่งเป็นสายน้ำร้อน

14. หลังประสูติได้ครู่เดียว พระโพธิสัตว์จะก้าวเดินด้วยพระบาทที่เรียบเสมอกัน บ่ายพระพักตร์สู่ทิศอุดร 7 ก้าว แล้วเปล่งอาสภิวาจา (วาจาของอาจ) ว่า เราเป็นเลิศในโลก เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลกนี้ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของเรา เราจะไม่เกิดอีกแล้ว

15. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ 7 วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะสวรรคตแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

16. ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ออกจากพระครรภ์พระมารดาเสด็จออกอย่างง่าย ไม่ประอะเปื้อนด้วยน้ำ เสมหะ โลหิต อสุจิ แต่เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง

17. เมื่อใดที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก จะมองเห็นกันโดยตลอด⁶

ปรากฏการณ์มหัศจรรย์เหล่านี้เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ตามกฎเกณฑ์หรือตามสูตรของพระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ ที่จะมาประสูติเป็นชาติสุดท้าย ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

แม้ว่า ปรากฏการณ์มหัศจรรย์เหล่านี้จะพบในคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็ยังไม่พินิจข้อสงสัย คงต้องมีมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งแอบแฝงอยู่อย่างแน่นอนที่หยังไม่ถึง เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อตัดข้อกังขา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ถอดใจความแห่งอภินิหารในเวลาประสูติไว้ว่า

พระองค์ตรัสรู้ ณ จังหวัดอันเป็นหนใด เสด็จเที่ยวประกาศพระพุทธศาสนาขึ้นไปหนเหนือ แม้นเสด็จดำเนินด้วยพระบาท บ่ายพระพักตร์สู่ทิศอุดรทิศ เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่างพระบาท 7 ก้าว แล้วหยุดยืนนั้น น่าจะได้แก่ทรงแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายใน 7 ชนบท หรือเพียงได้เสด็จด้วยพระองค์เอง 7 ชนบทคือ 1) กาสีกับโกศล 2) มคธกับอังคะ 3) สักกะ 4) วัชชี 5) มัลละ 6) วังสะ 7) กุรุ นอกจากนี้มีแต่ชนบทน้อย ที่ขึ้นในชนบทใหญ่ ทรงหยุดเพียงเท่านั้น

⁶ ที.ม. 10/12/11.

ถอยหลังเข้าไปอีก ก็คือพอประสูติแล้ว มีเทวบุตรมารับ ท่อน้ำร้อน น้ำเย็นตกจากอากาศสนามพระกาย ได้แก่ อาหารคาบส และ อุทกคาบส หรือนักบวชอื่นรับไว้ในสำนัก ทุกกรกิริยาที่เปรียบด้วยท่อน้ำร้อน วิริยทางจิตที่เปรียบด้วยท่อน้ำเย็น ชำระพระสันดานให้สิ้นสนเท่ห์ว่าอย่างไรเป็นทาง อย่างไรไม่ใช่ทาง

ถอยหลังเข้าไปอีกคือเสด็จอยู่ในพระครรภ์ พระองค์บริสุทธิ์ไม่เปื้อนมลทิน ทรงนั่งขัดสมาธิ ไม่คุดคู้เหมือนคัพภเสยยกสัตว์อื่น ปรากฏแก่พระมารดา เหมือนด้ายเบญจพรรณอันนุกคลีร้อยในแก้วมณี เสด็จออกขณะพระมารดาเสด็จขึ้น ได้แก่ ทรงดำรงฌราวาสไม่หลงเพลิดเพลินในกามคุณ ได้ทรงทำกิจที่ควรทำ มีพระเกียรติปรากฏ เสด็จออกบรรพชาด้วยปรารณานันดี ไม่ใช่เพราะขัดข้องในฌราวาส ทั้งได้วันะ (ป่า) และร่วมไม้เข้ามาประกอบด้วยกัน ช่วยทำให้ความขัดขึ้น

ถอยหลังเข้าไปอีก เสด็จจุดจากชั้นดุสิต เข้าสู่พระครรภ์ปรากฏแก่พระมารดาในสุบิน คุงพระยาช่างเผือก เสด็จอุบัติขึ้นเป็นคนสำคัญของพระมหานรุษ ให้เกิดมีความยินดีพอใจทั่วหน้า

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน พระอานนท์ได้กราบทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ช่างน่าอัศจรรย์จริง ไฉน พระมารดาของ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงมีพระชนมายุสั้นเล่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติได้เพียง 7 วัน พระมารดาก็เสด็จทิวงคตแล้ว ไปอุบัติอยู่ในภพดุสิต”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถูกแล้ว อานนท์ เป็นธรรมดา พระมารดาพระโพธิสัตว์ย่อมมีอายุสั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ 7 วัน พระมารดาก็จะตายไปอุบัติอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต”

⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติเล่ม 1, หน้า 104.

⁸ ชุ.อุ. 25/.

แต่มหากษัตริย์มัตตสังคหฎีกา กล่าวถึงสาเหตุแห่งการตาย (มรณุปุตต์ แปลว่า การเกิดขึ้นแห่งการตาย) ไว้ 4 ประการ คือ

1. อายุขยมรณะ ตายเพราะหมดอายุ
2. กัมมัชขยมรณะ ตายเพราะหมดกรรม
3. อุภยักขยมรณะ ตายเพราะหมดทั้งอายุหมดทั้งกรรม
4. อุปัจเจกขยมรณะ ตายเพราะบาปกรรมเข้ามาตัดครอน หรือ เพราะประสบอุบัติเหตุ ขณะที่อายุและกรรมยังไม่ถึงกำหนด⁹

สรุปการตายทั้ง 4 ประการนี้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กาลมรณะคือการตายตามกาล และ อกาลมรณะ คือการตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาตาย

ข้อความที่ยกมาข้างนี้ แสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยเว้นจากมูล แต่เนื่องจากเป็นภาษาธรรม ต้องอาศัยการเปรียบเทียบจึงจะเข้าใจได้

1.2 ปาฏิหาริย์ในวันประสูติ

เหตุการณ์ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูตินั้น ปรากฏว่า โลกธาตุบังเกิดอัศจรรย์ขึ้น รัศมีพระอาทิตย์ก็อ่อนมิได้ร้อน เย็นสบาย มหาเมฆก็ตั้งขึ้นในทิศทั้งหลาย ยังวัสโสทกให้ตกลงในที่นั้นๆ โดยรอบทิศานุทิศทั้งหลายก็มีโอกาสสว่างยิ่งนัก ทั้งสรรพบุญนิมิตปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ก็ปรากฏมีดุจกาลเมื่อเสด็จลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์นั้น

และในวันที่พระราชกุมารประสูตินั้น มีมนุษย์และสัตว์พร้อมทั้งชุมทองอันเป็นมงคลบังเกิดร่วมสมัยเดียวกันมีถึง 7 ชนิด เรียกว่า สหชาติ แปลว่า สิ่งที่เกิดพร้อมกับพระองค์ 7 อย่างคือ

1. พระนางพิมพา (ชโยธรา)
2. พระอนนท
3. อำมาตย์กาฬทายี

⁹ พระสัทธรรมโชติกะ ธรรมจริยะ, ปรมัตตโชติกะ มหากษัตริย์มัตตสังคหฎีกา ปริจเภทที่ 5 เล่ม 2, หน้า 283.

4. นายฉันทนะ
5. ม้ากัณฐกะ
6. ไม้มหาโพธิ์
7. ขุมทองทั้ง 4 มีชื่อว่า
 - 1) สังขนิธิ วัดปากโคยรอบ ได้ 1 กาศยุต
 - 2) เอลนิธิ วัดปากโคยรอบ ได้กึ่งโยชน์
 - 3) อุบลนิธิ วัดปากโคยรอบ ได้ 3 กาศยุต
 - 4) ปุณทริกนิธิ วัดปากโคยรอบ ได้หนึ่งโยชน์¹⁰

1.3 ปาฏิหาริย์หลังประสูติ

ก. ปาฏิหาริย์บนเศียรดาบส

เมื่อประสูติได้ 3 วัน ปรากฏว่า มีดาบสคนหนึ่งคือ อสิตดาบส เรียกชื่ออีกอย่างว่า กาทเทวินดาบส ซึ่งอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นผู้มั่งคั่งมาก ได้ฉานสมบัติ 8 เป็นผู้คุ้นเคยกับราชตระกูล เมื่อทราบข่าวการประสูติของพระราชกุมาร จึงเข้าไปเยี่ยมพระราชกุมารในพระราชวัง พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบข่าวว่าดาบสมาเยี่ยม ก็ทรงพิติปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง รับสั่งให้เชิญพระโอรสมาถวายเพื่อนมัสการท่านอสิตดาบส แต่ปรากฏว่า พระบาททั้งสองของพระโอรสกลับขึ้นปรากฏบนเศียรเกล้าของดาบส เป็นความอัศจรรย์ใจยิ่งนัก พระดาบสเห็นดังนั้นก็สะดุ้งตกใจ ครั้นพิจารณาตามลักษณะของพระราชกุมารก็ทราบด้วยปัญญาญาณว่า ต่อไปภายหน้าพระราชกุมารนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก จึงได้ลุกขึ้นจากอาสนะคุกเข่าลงถวายอัญชลี กราบลงที่พระบาทของพระกุมาร มีน้ำใจเบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส หัวเราะออกมาด้วยความปีติโสมนัส แต่ก็เกิดโทมนัสร้องไห้เสียใจในความอาภัพของคนที่จะต้องเสียชีวิตก่อน ฝ่ายพระญาติทั้งหลายเมื่อได้เห็นดาบสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนก็มาราบที่พระราชกุมารและได้ฟังคำพยากรณ์อย่างนั้น ก็ถวายบังคมพระกุมารเช่นกัน แม้แต่พระเจ้าสุทโธทนะพระบิดา ก็ยังได้ถวายอภิวันทนากการพระกุมารเช่นเดียวกัน

¹⁰ ที.อ. 2/24.

ข. ปาฏิหาริย์ได้ร่มหว่า

ส่วนพระนางสิริมหามายาเทวี พระมารดา เมื่อประสูติพระโอรสได้ 7 วัน ก็สิ้นพระชนม์ ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต พระเจ้าสุทโธทนะจึงได้มอบพระกุมารให้พระนางปชาบดีโคตมี (พระน้านาง) รับภาระเลี้ยงดูพระกุมาร ต่อมาพระน้านางได้เป็นพระชายาของพระเจ้าสุทโธทนะ มีโอรสธิดา 2 พระองค์ คือ นันทกุมาร และรูปนันทา

เมื่อพระราชกุมารมีพระชนมายุได้ 7 พรรษา ตรงกับปีมะเส็ง วันหนึ่ง เป็นวันพระราชพิธีวปรมงคล งานแรกนาขวัญ อันเป็นนักขัตฤกษ์ของบ้านเมือง พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จไปแรกนาขวัญ และโปรดเกล้าให้เชิญพระกุมารไปในงานพระราชพิธีนี้ด้วย และให้ประทับนั่ง ณ ภายใตร่มไม้หว่า ครั้นถึงเวลาพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงไถนาแรกนาขวัญ บรรดาพี่เลี้ยงนางนมพากันออกมาดูพิธีนั้นเสียหมด คงปล่อยให้พระสิทธัตถกุมารประทับ ณ ภายใตร่มไม้หว่าพระองค์เดียว

เมื่อพระกุมารประทับอยู่พระองค์เดียว ได้ความสงบเป็นสุข ก็ทรงนั่งขัดสมาธิเจริญอานาปานัสสติกรรมฐาน ยังปฐมฌานให้เกิดขึ้น เวลานั้นเป็นเวลาบ่าย เสาของต้นไม้ทั้งหลายยอมชายไปตามแสงตะวันทั้งสิ้น แต่เงาแห่งไม้หว่านั้นทรงรูปปรากฏเป็นปริมณฑลตรงอยู่จุดตะวันเวลาเที่ยง เป็นความอัศจรรย์ยิ่งนัก เมื่อนางนมพี่เลี้ยงทั้งหลายกลับมาเห็นปาฏิหาริย์เช่นนั้น ก็เกิดความพิศวงรีบไปกราบทูลให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบ พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบก็รีบเสด็จมาโดยเร็ว ครั้งได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์เป็นอัศจรรย์เช่นนั้น ก็ทรงยกพระหัตถ์ถวายนันทนาการ ออกพระโอษฐ์ดำรัสว่า "เมื่อวันเชษฐมาให้ถวายนมัสการพระกาฬเทวินดาบส ก็ทรงทำปาฏิหาริย์ขึ้นไปยืนบนเศียรของพระดาบส แล้วเป็นวาระที่หนึ่ง แม้วาระที่สองนี้ก็ทำได้ทำปาฏิหาริย์อีกแล้ว"

¹¹ ม.อ. 2/391, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม 1, หน้า 20.

1.4 ปาฏิหาริย์ก่อนตรัสรู้

คัมภีร์ได้บันทึกไว้ว่า เช้าวันหนึ่ง นางสุชาดา ธิดาของคฤหบดี ผู้มั่งคั่งคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเสนานิคม ไม่ห่างจากที่เจ้าชายสิทธัตถะประทับอยู่เท่าใดนัก ได้นำของไปเพื่อบวงสรวงเทพดา ณ ดันไทรคันหนึ่งว่า ถ้านางได้สามีที่มีชาติตระกูล และสมบัติเสมอด้วยกับนาง และมีบุตรหัวปีเป็นชายแล้ว นางจะแก้บนด้วยวัตถุมีราคาแสนหาปนะ และนางได้สำเร็จตามความปรารถนาในปีนั้นด้วย

รุ่งเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 นางได้ออกจากบ้านไปกับสาวใช้ นำถาดทองที่บรรจุด้วยข้าวมธุปายาสมุ่งหน้าตรงไปยังคันไทร ครั้นแล้วนางได้พบเจ้าชายสิทธัตถะประทับนั่งบำเพ็ญเพียรอยู่ที่โคนต้นไม้ นางเข้าใจว่าเป็นเทพดาจึงได้น้อมนำข้าวมธุปายาสเข้าไปถวายด้วยความศรัทธาเลื่อมใส¹²

ขณะนั้นบาตรทิพย์ ซึ่งขมิถุการพรหมถวายตั้งแต่วันทรงบรรพชาเกิดอันตรายหายไประหว่างที่นั่น พระมหาบุรุษทรงเหยียดพระหัตถ์ออกมารับแล้วทอดพระเนตรดูนางสุชาดา แสดงให้นางรู้ว่าพระองค์ไม่มีบาตรจะถ่ายข้าวมธุปายาสเอาไว้ พระนางสุชาดาทราบชัดโดยพระอาการก็กราบทูลว่า หม่อมฉันขอถวายทั้งหมด พระองค์มีพระประสงค์ประการใดโปรดนำไปตามพระหฤทัยเถิด แล้วนางก็ลากลับ

ฝ่ายเจ้าชายสิทธัตถะ ได้เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะทรงถือถาดข้าวมธุปายาส เสด็จไปยังแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อทำธุระส่วนพระองค์แล้ว ทรงปั้นข้าวมธุปายาสเป็นก้อนได้ 49 ก้อน แล้วเสวยจนหมด เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ได้ทรงลอยถาดไบนั้นในแม่น้ำเนรัญชรา ทรงอธิษฐานว่า "ถ้าพระองค์จะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ขอให้ถาดไบนั้นลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปทางทิศเหนือ ถ้าจะไม่สำเร็จขอให้ลอยไปตามกระแสน้ำ" เมื่ออธิษฐานเสร็จ ทรงลอยถาดทองไบนั้นลงไปในแม่น้ำเนรัญชรา ขณะนั้น ด้วยอำนาจพระบารมีของพระองค์ ซึ่งทรงบำเพ็ญมาบริบูรณ์ดีแล้ว ได้แสดงให้เห็นสิ่งมหัศจรรย์ ถาดทองไบนั้นได้ลอย

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

ทวนกระแสน้ำขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ 1 เส้น แล้วถาดทองนั้นก็จมลงตรงนาภพพิมานแห่งพญานาคราช เมื่อทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ทำให้พระองค์มีความมั่นพระทัยว่าจะได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน¹³

1.5 ปาฏิหาริย์กินตรัสรู้

หลังจากที่ได้สวดยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาเสร็จแล้ว พระองค์เสด็จไปประทับในดงไม้สาละ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พอเวลาสายจันทร์ตะวันตกก็เสด็จออกจากที่นั่น แล้วทรงมุ่งพระพักตร์ไปยังต้นพระศรีมหาโพธิ์ ระหว่างทางทรงพบพราหมณ์คนหนึ่งชื่อโสติดิยะ ซึ่งกำลังหาบหญ้าเดินสวนทางมา ได้เห็นเจ้าชายสิทธัตถะ เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายหญ้าคา 8 กำ พระองค์ทรงรับไว้ แล้วเสด็จต่อไปยังต้นศรีมหาโพธิ์ แล้วทรงประทับนั่งบนหญ้านั้น พระองค์ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า “ถ้าอาตมาจะได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ขอจงเกิดเป็นรัตนบัลลังก์แก้วขึ้น รองรับพระสัพพัญญุตญาณในที่นี้” ทันใดนั้นรัตนบัลลังก์แก้วอันวิจิตร ก็บังกาลผุดขึ้น เมื่อได้สมปรารถนาแล้ว พระองค์ประทับนั่งรัตนบัลลังก์แก้ว ขัดสมาธิผินพระพักตร์ตรงไปยังทิศตะวันออก และได้ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า “ถ้าอาตมายังไม่ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด แม้เลือดและเนื้อจะเหือดแห้งไป จะเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูก ก็ตามที จะไม่เลิกละความเพียร ลุกขึ้นจากที่นี่ ทรายนั้น”¹⁴

ในคืนนั่นเอง ธรรมชาติฝ่ายต่ำ คือ กิเลสทั้งหลาย ได้ขัดแย้งในพระทัยของพระองค์อยู่ตลอดเวลา ผลสุดท้าย พระองค์ทรงนำเอาธรรมชาติฝ่ายสูง คือ พระบารมี 10 ทศ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา มาประชุมพร้อมเพรียงกัน ทำให้พระทัยเข้มแข็งจนสามารถเอาชนะมารได้ เมื่อพระองค์เอาชนะมาร คือ กิเลสกามได้แล้ว จึงทรงเริ่มทำจิตให้เป็นสมาธิจนได้บรรลุรูปฌาน คือ ปฐมฌาน ทุคิยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ปรากฏว่า คืนนั่นเอง พระองค์ทรงบรรลุญาณ 3 ตามลำดับขามดังนี้

¹³ ม.อ. 2/246

¹⁴ ม.อ. 2/246.

ปฐมยาม	ทรงบรรลु ปุพเพนิวาสานุสติญาณ
มัชฌิมยาม	ทรงบรรลु จตุปบาทญาณ
ปัจฉิมยาม	ทรงบรรลु อาสวักขญาณ ¹⁵

เมื่อพระองค์ทรงฝึกจิตจนได้อัปปนาสมาธิ และพิจารณาสังขารทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นมาด้วยส่วนประกอบ 5 อย่างคือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ เมื่อสิ่งเหล่านี้รวมกันก็เรียกว่า เกิด เมื่อแยกกันก็เรียกว่า ตาย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ไม่มีใครฝืนกฎธรรมชาติได้

ที่ถือว่าเป็นความอัศจรรย์อย่างยิ่งก็คือ อาสวักขญาณ ได้แก่ ความรู้เป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ ที่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนาที่ศาสนาอื่นไม่มี

1.6 ปาฏิหาริย์หลังตรัสรู้

เหตุการณ์มหัศจรรย์หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วมีมากมาย โดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอภิญญา คือ ความรู้ความสามารถพิเศษ ซึ่งเกิดขึ้นได้กับทุกคนที่ฝึกฝนอบรมจิต อิทธิปาฏิหาริย์นี้พระพุทธเจ้าทรงจัดเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งใน 3 อย่าง คือ

- 1) อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือการแสดงฤทธิ์
- 2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือการทวยใจ
- 3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือคำสอนที่เป็นจริง "

พระองค์ทรงมีปาฏิหาริย์ครบทั้ง 3 ประการ ปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรกพระองค์ไม่ทรงโปรด และทรงแสดงบ้างเป็นบางครั้ง เช่น ทรงทรมานชฎิล และทรงแสดงขมกปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์ ฯลฯ (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) ส่วนปาฏิหาริย์ข้อสุดท้าย คือ

¹⁵ ที.ปา. 11/228/204.

¹⁶ อัง.ติก. 20/500/204, ที.ปา. 11/228/205.

อนุศาสนีปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงใช้ตลอดเวลาเมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนา เพราะสามารถช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามพันทุกขีได้

1.7 ปาฏิหาริย์ตอนปลงอายุสังขาร

ก. มารทูลอาราธนาให้ปรินิพพาน

ผู้วิจัยได้ยกเหตุการณ์ตอนปลงอายุสังขารของพระพุทธเจ้า มาเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง เพราะเห็นว่า เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพุทธประวัติอย่างมาก อย่างกรณีที่พระองค์ทรงปลงอายุสังขาร คัมภีร์บันทึกไว้ว่า เมื่อมารวัสวดี ได้โอกาสจึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ทูลอาราธนาถึงความหลัง ครั้งแรกตรัสรู้ เมื่อประทับอยู่ ณ รัมไม้ อชปาลนิโครธว่า “ครั้งนั้นได้ทูลอาราธนาให้เสด็จปรินิพพานแล้วครั้งหนึ่ง แต่พระองค์ยังไม่เจริญ มั่นคงดี ศาสนธรรมยังไม่แผ่ไพศาลไปทั่วโลกธาตุ ครานั้น พระองค์จะยังไม่เสด็จปรินิพพานก่อน ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ บริษัท 4 ของพระองค์ได้เจริญแพร่หลายแล้ว พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นคงเป็นหลักฐานสมดังมโนปณิธานแล้ว ขออาราธนาพระองค์เสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้ เป็นกาลที่จะเสด็จปรินิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนมารผู้มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด อย่าพยายามดิ้นรนขวนขวายให้มากไปกว่านี้เลย พระตถาคตจักปรินิพพานในไม่ช้านี้แล้ว โดยกำหนดเวลานับจากวันนี้ไปอีก 3 เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน”

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ เมื่อพระองค์ทรงปลงอายุสังขารแล้ว ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และขนพองสยองเกล้า น่าสะพรึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น พระคำรัสของพระองค์ที่ตรัสเช่นนั้น เรียกว่า ทรงปลงอายุสังขาร

¹⁷ ที.ม. 10/95-97/108-111.

ข. มูลเหตุแผ่นดินไหว

เหตุการณ์วันนั้น ตรงกับวันมาฆปุณณมี คติเพ็ญเดือน 3 พระองค์ทรงกำหนดพระสติสัมปชัญญะอย่างมั่นคง ทรงปลงพระชนมายุสังขารดังกล่าวแล้ว ก็เกิดความมหัศจรรย์บันดาลพื้นแผ่นดินพสุธาธรก็บันลือลั่นกัมปนาทหวั่นไหว ทั้งกลองทิพย์ในอากาศก็บันลือลั่น น่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก

พระอานนทได้เห็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์เกิดขึ้นเช่นนั้น ก็มีความสงสัย จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามถึงมูลเหตุที่ทำให้แผ่นดินไหว พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่าแผ่นดินไหวใหญ่ ย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ 8 ประการ คือ

1. ลมกำเริบ
2. ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล
3. พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระครรภ์
4. พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
5. พระตถาคตเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
6. พระตถาคตเจ้าแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร
7. พระตถาคตเจ้าปลงอายุสังขาร
8. พระตถาคตเจ้าเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ¹⁸

เพราะอาศัยเหตุ 8 ประการนี้แล จึงทำให้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ ครั้งสุดท้ายในประวัติพระพุทธศาสนา ก็คือตอนที่พระตถาคตเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานก็มีเหตุการณ์มหัศจรรย์เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งและเป็นครั้งสุดท้ายสำหรับพระองค์

เป็นอันกล่าวได้ว่า พุทธปาฏิหาริย์ ต้องอาศัยการสร้างสมบารมีธรรมจนเต็มเปี่ยมแล้วหลังไหลออกมาได้เอง เปรียบเหมือนเต้าถันอันเก็บสะสมน้ำนมไว้จนเต็ม แล้วน้ำนมนั้นก็ไหลออกมาได้เอง เช่น เมื่อมีปัญญาบารมีเต็มที่ ปัญญานั้นก็ไหลออกมาในรูปปฏิภาณต้องเป็นปฏิภาณไหวพริบที่ถูกต้อง และอำนาจประโยชน์แก่ทุกคน ปฏิภาณนั้นก็จะ

¹⁸ ที.ม. 10/98/111-112.

เกิดความศักดิ์สิทธิ์ แต่พุทธปาฏิหาริย์จะมีความศักดิ์สิทธิ์ แก่ผู้ปฏิบัติธรรมโดยตรงจนถึงขั้นมีบารมีธรรมเท่านั้น

2. ปาฏิหาริย์ของเหล่าสาวก

เมื่อพระพุทธเจ้ายังพระชนม์ชีพอยู่ ทรงประกาศคำสอนไปตามสถานที่ต่าง ๆ มีบุคคลทุกเพศทุกวาระ อุทิศตนเข้าสู่พระพุทธศาสนา และได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ไม่มีจำกัดกาลเวลา วิญญาณผู้ปฏิบัติย่อมรู้เห็นได้ด้วยตนเอง" การเห็นธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่จำกัดเพศทั้งบุรุษและสตรี เมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบย่อมได้รับผลจากการปฏิบัติเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เข้าสู่พระธรรมวินัย จึงมีทั้งบุรุษและสตรี เรียกว่า พุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ท่านเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงมอบพระธรรมวินัยไว้กับพุทธบริษัท 4 ให้ช่วยกันดูแล เพราะพระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญรุ่งเรืองขึ้นอยู่กับพุทธบริษัท ดังพระพุทธดำรัสว่า เมื่อตถาคตปรินิพพาน ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ มีความเคารพยำเกรงในพระศาสนา...ในพระธรรม...ในพระสงฆ์...ในสิกขา...ในกันและกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมตั้งมั่นอยู่นาน" แสดงว่า พระองค์ไม่ได้มอบพระธรรมวินัยให้แก่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่มอบให้แก่พุทธบริษัททุก ๆ คน โดยให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดา เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว"

ภิกษุเป็นหนึ่งในบริษัท 4 ที่มีบทบาทในการประกาศศาสนา นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน แต่บทบาทของภิกษุสงฆ์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ประวัติศาสตร์สอนว่า ความเปลี่ยนแปลงเกิดกับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย

¹⁹ ม.นุ. 12/95/57.

²⁰ อจ.ปญจก. 22/201/251.

²¹ ที.ม. 10/141/153.

อย่างไรก็ตาม ปาฏิหาริย์ของเหล่าสาวก มีเป็นจำนวนมาก แต่ผู้วิจัจะนำมาเพียงบางท่านเท่านั้น เพราะปาฏิหาริย์บางรูปปรากฏทั้งพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฉะนั้น จึงเลือกเอาเฉพาะบางรูปที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ก. พระปิ่นโจลการทวาชเถระ

ประวัติของพระเถระนี้ เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล การทวาชโคตร ในเมืองราชคฤห์ เดิมชื่อว่า การทวาชมาณพ เมื่อเจริญเติบโตได้เรียนจบไตรเพท นิสัยส่วนตัวมีความมักมากในอาหาร เที้ยวหาอาหารกับลูกศิษย์ในที่ต่าง ๆ เหตุนี้จึงได้ปรากฏนามว่า ปิ่นโจลการทวาชมาณพ²²

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเที่ยวประกาศศาสนาโดยลำดับ จนถึงเมืองราชคฤห์ มาณพนี้ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความเลื่อมใส ทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระองค์ทรงอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

สมัยต่อมา พระมหาโมคคัลลานะกับพระปิ่นโจลการทวาชะ เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ได้ยินพวกนักร้องพูดว่า “นี่ก็เป็นวันที่ 7 แล้ว ที่เศรษฐีประกาศเชิญชวนว่า “ในโลกนี้ ท่านผู้ใดเป็นพระอรหันต์ ขอท่านผู้นั้นจงเหาะมาเอาบาตรนี้ไปเถิด ในกาลก่อนครุทั้ง 6 มักกล่าวโอ้อวดอยู่เสมอว่า “พวกเราเป็นพระอรหันต์” ครบ 7 วัน ตามที่เศรษฐีประกาศแล้ว ไม่เห็นมีวี่แวว แม้สักคนเดียวที่ชื่อว่าเหาะขึ้นไปเอาบาตรเพื่อแสดงตนว่าเป็นพระอรหันต์ วันนี้พวกเราได้ว่าพระอรหันต์ไม่มีในโลกนี้แล้ว” เมื่อพระเถระได้ยินพวกนักร้องพูดเยาะเย้ยย้าพระพุทธศาสนาเช่นนั้น จึงได้ตกลงให้พระปิ่นโจลการทวาชะ เป็นผู้แสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปเอาบาตร เมื่อพระเถระแสดงปาฏิหาริย์จบลงแล้ว มีประชาชนติดตามพระเถระไปยังวิหาร ส่งเสียงอึกทึกครึกโครม พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวว่ามีพระเถระแสดงปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน ทรงดำหนินว่านั่นมิใช่กิจของสมณะ การแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมอันขอลอขึงของมนุษย์แก่ภคฤหัสถ์ เพราะเห็นแก่บาตร เปรียบเสมือนสตรี เปิดเผยของลับให้คนอื่นดูเพราะเห็นแก่เงินทอง”

²² อนุพุทธประวัติ 80 องค์ ฉบับสมบูรณ์, หน้า 158.

²³ วินย. 7/31-33/12-13.

แสดงให้เห็นว่าเจตนาของพระปิณโฑลภารทวาชะ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อต้องการกู้เกียรติของพระพุทธศาสนาเอาไว้ มิให้คนอื่นดูถูกเหยียดหยาม แต่พฤติกรรมของคนสมัยนั้น การเป็นพระอรหันต์ดูเหมือนจะวัดกันที่อิทธิฤทธิ์ เพื่อมิให้เป็นตัวอย่างและทรงเห็นภัยในอนาคตข้างหน้า จึงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ และปรับอาบัติแก่ผู้แสดงด้วย

ข. พระมหาโมคคัลลานะ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ปราสาทแห่งบิดามารดา ในวิหารบุพผาราม เขตพระนครสาวัตถี ท้าวสักกะจอมเทพ ได้เฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวโดยย่อด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุชื่อนี้ไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน เป็นพรหมจรรย์ล่วงส่วน...เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูกรจอมเทพ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น...ย่อมทราบชัดธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่ง..ด้วยข้อปฏิบัตินี้แล ภิกษุชื่อนี้ไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา...มีความปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบล่วงส่วน...

พระโมคคัลลานะ ต้องการทราบว่า ท้าวสักกะเข้าใจกายนิมิตพระพุทธเจ้าหรือไม่ จึงได้แสดงฤทธิ์หายตัวไปปรากฏในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ขณะนั้นท้าวสักกะกำลังอิมเอมเพียบพร้อมด้วยเสียงดนตรี เมื่อเห็นพระมหาโมคคัลลานะจึงนิมนต์ให้นั่ง ฝ่ายพระเถระจึงถือโอกาสถามท้าวสักกะเรื่องการฟังพระธรรมเทศนา ท้าวสักกะก็บ่นเบี่ยงว่า ตัวเองนั้นมีธุระมาก พระภิกษุใดที่ฟังก็ลืมนิทิต จึงพูดเป็นเรื่องสงครามระหว่างเทวดาและอสูร เทวดาชนะ พวกอสูรเป็นฝ่ายแพ้ แต่ข้าพเจ้าชนะเทวดาอสูรสงครามเสร็จแล้ว จึงให้สร้างเวชยันปราสาทมีร้อยชั้น มีนางอัปสรมากมาย จึงได้เชิญชวนพระเถระให้ชมสถานที่อันน่ารื่นรมย์

ขณะที่พระเถระเที่ยวชมปราสาท มีความคิดว่า ท้าวสักกะนี้เป็นผู้ประมาทอยู่ เราพึงให้ท้าวสักกะนี้สังเวชเจ็ด จึงได้บันดาลอิทธิบาทสังขารเอาหัวแม่เท้ากดเวชยันต์ปราสาท

เข่าให้สิ้นสะท้านหัวน้ไหว ทนไคน้เอง ท้าวสักกะจอมเทพ ท้าวเวสวัณมหาราช และพวก เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีความคิดประหลาดอัศจรรย์จิต กล่าวกันว่าท่านผู้เจริญทั้งหลาย นี่เป็น ความประหลาดอัศจรรย์ พระสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เอาหัวแม่เท้ากดทิพยพิภพ เข่าให้สิ้นสะท้านหัวน้ไหว พระเถระทราบว่ ท้าวสักกะเกิดความสลดใจ จึงได้ถามพระ ธรรมเทศนาที่ได้ฟังจากพระพุทธเจ้า ท้าวสักกะกราบทูลให้ทราบตามความเป็นจริงทุกอย่าง เมื่อพระเถระทราบความจริงจึงกล่าวชื่นชมภายิดของท้าวสักกะ แล้วได้หายตัวไปในหมู่ เทวดาชั้นดาวดึงส์ มาปรากฏที่ปราสาทบิดามารดาในวิหารบุปผาราม ตามเดิม เสมือนหนึ่ง บุรุษที่กำลังเหยียดแขนทิ้งออกไป”

ผู้สนใจเรื่องอิทธิฤทธิ์ของเหล่าสาวกนอกนี้ ฟังคั่นคว้าได้จากคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ ปรากฏในเชิงอรรถ

ก. พระจูฬปันถก

คัมภีร์บันทึกไว้ว่า จูฬปันถก เป็นน้องชายของ มหาปันถก ที่มีชื่อต่อท้ายว่า ปันถก เพราะท่านเกิดในกลางทาง ผู้พี่ชายได้บวชในพระพุทธศาสนาและบรรลุนิพพานพร้อมทั้งปฏิสัมภทา ครั้นเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงชวนน้องชายชื่อจูฬปันถกเข้ามา บวชด้วย ในระหว่างบวชอยู่นั้นได้ให้ทองคำถาปทหนึ่งนานถึง 4 เดือน ก็จำไม่ได้ พระศาสดา บทนั้นว่า

ปทุมมิ ยดา โกกนุท สุคนธึ ปาโต สียา ผลุสมวิตคนุธึ
องครสึ ปสุส วิโรจมานึ ดปนตมาทิจจมิวนุตติกุเข

จุฬาลงกรณ์มหาวิทาลัย

”ม.มู 12/433-438/378-382,
วินย. 1/173/125, -1/541/369-2/139/119,-2/275/389,-5/1/3,-6/593/306,-7/13/14,
-7/349/164,7/394/198.

ม.มู. 12/559/601,- 12/433/378,ส.ส.15/616/229,ส.สส. 18/556/357.

ส.ม. 19/155/346, อง.เอก. 20/143/31, -/520/291, พุ.ปฏิ. 31/686/396.

แปลว่า

ดอกบัวโลกนุท มีกลิ่นหอม บานแต่เช้า พึงมีกลิ่นหอมไม่ไปปราศฉันใด
เธอจงดูพระอังคีรส ผู้เบิกบานอยู่ คุงพระอาทิตย์

ต่อมา เมื่อหมอชีวกโกมารภัจจ์ ต้องการนิมนต์พระ 500 รูป ไปฉันภัตตาหารเพลที่บ้าน ขณะนั้น พระมหาปิ่นตกเป็นพระภิกษุเทศก์ ก็นิมนต์ไปตามจำนวน ยกเว้นพระจูฬปิ่นตก พระจูฬปิ่นตกเกิดความน้อยอกน้อยใจอยากสึก ที่ถูกพระที่ชายว่าเป็นคนโง่เขลา เป็นผู้อภัพในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยทิพพจักขุ และเสด็จไปปลอบว่า “ผู้ไม่อาจท่องจำคาถาได้ จะนับว่าเป็นคนอภัพในศาสนาของเราหาไม่ได้ อย่าเศร้าโศกไปเลย” และพระองค์ทรงเนรมิตผ้าขาวด้วยฤทธิ์ ประทานให้ ทรงแนะนำว่า เธอจงดูคล้าผ้านี้ไปมาพลาทงทองคำว่า “โรหิรณฺ ฺโรหิรณฺ” หลังจากพิจารณาแล้ว เข้าใจสภาวะธรรมยังฉานลงในปัญจขันธ์เจริญวิปัสสนา ต่อเมื่อฟังพระคาถาจบลง นวโลกุตระธรรมอันมีจตุปฏิบัติสัมภิตา และอภิญา 6 เป็นบริวารก็ได้อยู่ในมือของพระจูฬปิ่นตก

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปในงาน พระจูฬปิ่นตก หมอชีวกรับสั่งให้บุรุษไปนิมนต์พระจูฬปิ่นตกไปในงานด้วย เมื่อบุรุษไปถึงวัด ปรากฏว่า วัดอัมพวัน เต็มไปด้วยภิกษุทั้งหลาย ดังที่พระธรรมสังคหกาจารย์ กล่าวเป็นคาถาไว้ว่า

สทสฺสทกฺขตฺตมตฺตานํ นิมนฺนิตฺวา ปนฺถโก

นิตฺตีติ อมฺพวเน รมฺเม ขาว กาลปฺปเวทนา

แปลว่า

ฝ่ายพระเถระ ชื่อว่าพระจูฬปิ่นตก นิรมิตตนพันครั้ง
(เป็นภิกษุพันรูป) ในอัมพวันนั้นแล แล้วนั่งในอัมพวัน
อันน่ารื่นรมย์ จนกว่าจะบอกเวลา”

²⁵ วิสุทธิ. แปล. ภาค 2 ตอน 2, หน้า 124-126, ธ.อ. 2/110-120.

แสดงให้เห็นว่า ในการแสดงพระธรรมเทศนา ทรงทราบถึงพื้นฐานอรรถาสัยของผู้ฟังก่อน เมื่อพูดถูกจุดทำให้ผู้ห่อแท้งเกิดขวัญและกำลังใจขึ้นมา ทรงมีลีลาในการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นเลิศ ดังที่พระองค์ทรงแนะนำพระจุฬปิณฑก จนบรรลุพระอรหัตผล และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านมโนมยิทธิ

3. ภิกษุณี

คำว่า "ภิกษุณี" คือ พระผู้หญิงหรือสตรีที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นบริษัทฝ่ายบรรพชิตคู่กับภิกษุ ผู้จะบวชเป็นภิกษุณีต้องผ่านขั้นตอนพิธีการรับเข้าหมู่อย่างเข้มงวด เมื่อบวชแล้ว ภิกษุณีมีสภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากผู้ครองเรือน มีชีวิตอยู่โดยอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ เหมือนภิกษุทุกอย่าง ต่างแต่เพศและข้อวัตรปฏิบัติบางประการ

การที่พระพุทธเจ้าทรงยินยอมให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้ ทั้งที่สภาวะทางสังคมสมัยนั้นไม่เอื้ออำนวยก็ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีเมื่อบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็สามารถทำให้แจ้งโลกุตรธรรม ตั้งแต่โศคาปัตติผล ถึงอรหัตผลได้เหมือนกับบุรุษ เป็นการเปิดโอกาสการศึกษาและการบรรลุธรรมว่า ไม่มีการจำกัดเพศ เพราะศักยภาพของบุรุษและสตรีในการบรรลุธรรมก็มีเท่ากัน

ก. อุบลวันฉาเถรี

บรรดาพระเถรีทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเลิศหลายด้าน แต่ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศด้านมฤตมามาก มีรูปเดียว คือ อุบลวันฉาเถรี

มีเรื่องเล่าว่า ก่อนบวช เธอเป็นลูกเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ที่ชื่อว่า อุบลวรรณา เพราะตอนที่เธอเกิดมีผิวพรรณเหมือนกลีบอุบลเขียว เมื่อเจริญวัยมีพระราชและเศรษฐีต่างเมืองมาสู่ขอ ผู้เป็นพ่อคิดหนัก จึงตัดสินใจให้ลูกสาวบวชในพระพุทธศาสนา²⁶ เมื่อนางบวชได้ไม่นาน ครั้งหนึ่งขึ้นถือนิมิตแห่งเปลวไฟ พิจารณาอย่างรอบคอบ ยังฉานมีเตโชกลิมเป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้น กระทำฉานให้เป็นบาท บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภทา และอภิญญาทั้งหลาย

²⁶ วิสุทธิ. แปล, ภาค 2 ตอน 2, หน้า 124-126, ธ.อ. 2/110-120.

ในเดรีคาตา ข้อความตอนหนึ่งที่ว่า อุบลวันณาเดรีได้พูดกับมารว่า

...เราได้เห็นโทษในกามทั้งหลาย เห็นการออกจากกามโดยความปลอดโปร่ง เราจึงออกบวชในธรรมวินัยในกรุงราชคฤห์ เราระลึกถึงชาติก่อน ๆ ได้ด้วย ทิพยจักขุ เจโตปริยญาณ และโสตธาตุ เราชำระให้หมดจดแล้ว แม้ฤทธิ์เราก็ ทำให้แจ้งแล้ว ความสิ้นอาสวะ เราบรรลุแล้ว อภิญญา 6 เราทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำเสร็จแล้ว ในเวลาที่พระพุทธเจ้าจะทรง กระทำยมกปาฏิหาริย์ เราได้เนรมิตรถ อันเทียมด้วยม้า 5 ตัว ด้วยฤทธิ์ เข้า ไปถวายบังคมพระบาทของพระพุทธเจ้า ผู้มีสิริ เป็นที่ฟังของสัตว์โลกแล้ว ได้ประดิษฐานอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง"

ถ้าจะมีพวกนักเลงตั้งร้อยตั้งพัน มาห้อมล้อม แม้เพียงชนเราก็ก็น่าไม่ฟัง ห้วนไหวสั่นสะเทือน...เราจักหายไป ณ บัดนี้ก็ได้อะ หรือจะเข้าไปในห้อง... ระหว่างคิ้วของท่านก็ได้...

เราเป็นผู้ชำนาญในทางจิต อบรมอิทธิบาทดีแล้ว ได้กระทำให้แจ้ง อภิญญา 6... กามทั้งหลายเปรียบดังดอกและหลาว เป็นของครอบงำฉันท์ ทั้งหลายไว้ บัดนี้เรากำจัดความพลัดพลอนในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว ทำลาย กองแห่งความมืดได้แล้ว"

ในอรรถกถาธรรมบท ได้กล่าวถึงพระอุบลวันณาเดรี ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่อาสาจะ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้า ลักษณะปาฏิหาริย์ของเธอก็คือ เธอจักแปลงตัวเป็น พระเจ้าจักรพรรดิ แวดล้อมด้วยเหล่าอำมาตย์ และประชาชนรอบด้านรวมได้ 36 โยชน์ถวาย บังคมพระพุทธเจ้า"

เป็นที่ยอมรับว่า อุบลวันณาเดรี มีความสามารถพิเศษชนิดที่พระเดรีรูปอื่น เปรียบเทียบได้ยาก ด้วยเหตุนี้จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศด้านมีฤทธิ์มาก

²⁷ พุ.เดรี. 26/465/476.

²⁸ ธ.อ. 6/121.

ข. พระปณณาเถรี

พระเถรีรูปนี้มีใช้มีความสามารถแบบแสดงอิทธิฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้ แต่มีไหวพริบปฏิภาณดีเลิศ สามารถให้คติเตือนใจพราหมณ์ชรา ผู้ยึดถือประเพณีโบราณจนเปลี่ยนแปลงศาสนาเดิมหันมารับคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงถึงความสามารถพิเศษของภิกษุณี เพราะว่าการที่จะเปลี่ยนความคิดของผู้ที่นับถือศาสนาอื่นให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาโดยการเทศนา เพื่อชี้แจงให้รู้หลักความเป็นจริงจนยอมรับ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ย่งยาก แต่พระปณณาเถรี สามารถทำได้ ถือว่าได้มีบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนา เช่นกัน”

ค. พระสุภาชีวกัมพวนิกาเถรี

พระเถรีรูปนี้ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้จะไม่มีอิทธิฤทธิ์ แต่ก็สามารถอบรมผู้ประสงค์ร้ายตนเอง ให้เปลี่ยนใจเป็นคนดีได้ เนื่องจากมีนักเลงเจ้าชู้ได้ยื่นขวางทางภิกษุณีแล้วพูดจาหว่านล้อมด้วยกามารมณ์ ภิกษุณีจึงพูดว่า ร่างกายของคนเรานั้นเหมือนซากศพที่ทิ้งไว้ในป่าช้า นักเลงคนนั้นบอกว่า ชอบนัยน์ตา พระเถรี จึงควักดวงตาข้างหนึ่งออกจากเบ้าตาแล้วยื่นให้ นักเลงสลัดใจในพฤติกรรมของตนเอง ขอขมาลาโทษพระเถรีแล้วหนีไป^{๒๙}

การอบรมสั่งสอนคนธรรมดาให้เป็นคนดีเป็นสิ่งไม่แปลกอะไร แต่ที่สามารถสั่งสอนโน้มน้าวจิตใจคนชั่วร้ายที่กำลังจะทำร้ายตนเอง ให้เกิดความสำนึกผิด เลิกสลับความคิดที่จะทำนั้น และกลับตัวเป็นคนดีตั้งอยู่ในศีลธรรม นับว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง จึงควรค่าแก่การยกย่อง

4. ปาฏิหาริย์ของสามเณร

คำว่า “สามเณร” แปลว่า เหล่าของสมณะ ยังมีได้อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท 10 และมีอายุยังไม่ครบ 20 ปี บริบูรณ์^{๓๐}

²⁹ เถรี.อ. หน้า 253.

³⁰ เถรี.อ. หน้า 309.

³¹ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), อ่างแล้ว, หน้า 33.

รวมความว่า สามเณร ถือเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับภิกษุ และภิกษุณี มีบทบาทต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเคียงบ่าเคียงไหล่กับพุทธบริษัทอื่นมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน”

หนึ่งในคราวที่พระพุทธศาสนาได้ประสบภาวะวิกฤต ถึงเวลาจะเสื่อมสูญไปจากแผ่นดิน ประวัติศาสตร์ได้จารึกเอาไว้ว่า สามเณรได้มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะผู้กอบกู้สถานการณ์และธำรงรักษาพระศาสนาเอาไว้ให้มั่นคง ตลอดจนได้มีส่วนในการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า แต่ฐานะของสามเณรที่จะเป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณแทบจะไม่มีเลย”

แม้ว่าสามเณรจะไม่ถูกจัดเป็นบริษัทหนึ่งในพุทธบริษัท 4 แต่สามเณรมีส่วนเกี่ยวข้องในความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาร่วมกับพุทธบริษัทอื่นเสมอมา ส่วนในด้านภูมิธรรมและสติปัญญาของสามเณรสามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุพระอรหัตต์ ซึ่งเป็นคุณธรรมชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้ที่จะบรรลุธรรมชั้นสูงได้นั้น จึงมิได้อยู่ที่เพศ แต่อยู่ที่บารมีธรรมที่สั่งสมมาและข้อวัตรปฏิบัติ

ก. สามเณรราหุล

สามเณรราหุล ถือว่าเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา เดิมทีนั้นเป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางยโสธรา (พิมพา) เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชและตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จมาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระนางยโสธราในฐานะมารดา จึงรับสั่งให้ราหุลกุมารไปทูลขอพระราชสมบัติจากพระราชบิดา พระองค์ทรงมีพระเมตตา ประสงค์จะให้อริยทรัพย์ที่ประเสริฐกว่านั้น จึงตรัสสั่งพระสารีบุตรให้เป็นพระอุปัชฌาย์ บวชให้ราหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ด้วยการรับไตรสรณคมน์

“สุภัทร บริบูรณ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรในพระพุทธศาสนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522) หน้า 1.

³³ เรื่องเดียวกัน.

ต่อจากนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดเวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ ได้เสด็จไปหาสามเณรอาฬล ทรงแสดงจูฬราหุโลวาท ซึ่งว่าด้วยน้ำเปล่า ทรงเปรียบเทียบว่า “ผู้ใดไม่มีความละเอียดในการพูดทั้ง ๆ ที่รู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ย่อมเป็นของน้อย เหมือนน้ำที่มีอยู่ในภาชนะน้ำนี้ ทรงเห็นว่าที่เหลือน้อย...ความเป็นสมณะของผู้นั้น เป็นอันทิ้งแล้ว ทรงคว่ำภาชนะน้ำ...ความเป็นสมณะของผู้นั้นถือว่าเป็นอันคว่ำแล้ว”³⁴

นอกจากนี้ พระองค์ยังตรัสสอนกรรมฐาน 5 อย่าง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และช่องว่างให้ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง เมื่อพิจารณาตามกระแสธรรมที่พระองค์แสดงก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล

เหตุผลที่ยกสามเณรอาฬลขึ้นมาเป็นบุคคลสำคัญด้วย เนื่องจากเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทและมีส่วนช่วยกุลบุตรผู้มีอายุไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ให้บวชเป็นสามเณรได้ครบถ้วนทุกวันนี้ และเมื่อท่านบวชแล้ว ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ต่อการศึกษา³⁵ นับว่าท่านได้ทำประโยชน์ให้กับวงการพระพุทธศาสนาอย่างใหญ่หลวงที่เป็นสามเณรรูปแรก ผู้สืบทายาททางพระพุทธศาสนา

ข. สามเณรสังกัจจะ

กัมภีร์กล่าวไว้ว่า ผู้เป็นมารดาของสามเณรรูปนี้ เป็นลูกสาวของเศรษฐีคนหนึ่ง ในเมืองสาวัตถี มารดาของท่านได้ถึงแก่กรรมขณะที่สามเณรอยู่ในครรภ์ เมื่อมารดาตาย สัปเหร่อคิดว่าเด็กที่อยู่ในท้องก็คงตายด้วย จึงนำศพไปเผาปรากฏว่า ส่วนอื่นถูกไฟไหม้หมดเหลือแต่เนื้อท้องเท่านั้น ต่อมาจึงรู้ว่ามียุติมาเด็กหน้าตาน่ารักอยู่ในท้องจึงนำออกมา ภายหลังได้ตั้งชื่อว่า “เด็กชายสังกัจจะ” พออายุได้ 7 ขวบ พกญาติจึงนำไปบวชในสำนักของพระสารีบุตร พระเถระให้ตั้งปัญจกกรรมฐานแล้วให้บวช ได้ชื่อว่า “สามเณรสังกัจจะ”

³⁴ สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 424.

³⁵ อจ.เอกก. 20/148/30.

คราวหนึ่ง พระ 30 รูป ได้พาสามเณรไปอยู่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในที่นั้นได้มีคน เชิญใจคนหนึ่งมาขออาหารพระไปกินประทังชีวิตไปวัน ๆ นาน ๆ เข้า ก็คิดถึงลูกสาว จึง เดินทางไปหาลูกสาวยังต่างเมือง ระหว่างทางนั้นได้มีโจร 500 คน กำลังทำพิธีบวงสรวง เทวดาอยู่ โดยบนบานว่า ผู้ใดเดินผ่านมาทางนี้ จะฆ่าผู้นั้นสังเวทเทวดา ปรากฏว่า ชายเชิญ ใจนั้นถูกโจรจับจิ้งร้องขอชีวิตไว้ด้วยประการต่าง ๆ และได้บอกโจรไปว่า “ข้าพเจ้านี้เป็น คนกินเดน เลือดเนื้อที่มีขึ้นมาได้ ก็เพราะกินอาหารที่เป็นเดน ฉะนั้นเทวดาไม่โปรดปราน หรอก ถ้าจะเอาเนื้อไปสังเวทจริง ๆ ควรจะไปจับพระ 30 รูป ท่านเป็นคนวรรณะสูง ไปจับ มาแล้วฆ่าทำเป็นเครื่องสังเวท เทวดาคงจะโปรดปรานเป็นแน่แท้”

พวกโจรได้ฟังก็เห็นด้วย จึงไปจับพระเหล่านั้น แต่สามเณรได้บอกให้พวกโจร จับท่านแทน เมื่อโจรจับสามเณรไปแล้ว เอาไปขังไว้ในที่แห่งหนึ่ง แล้วจึงช่วยกันก่อไฟ ถากหลาว ฝ่ายสามเณรก็นั่งเข้าฌานอยู่ในที่คุมขังนั้น ครั้นพิธีเสร็จ หัวหน้าโจรจึงควงดาบ รีบเข้าไปหาสามเณร หมายถึงฟันคอให้ขาด ปรากฏว่า ดาบกลับบิดเบี้ยว จึงตัดดาบใหม่แล้ว ฟันลงไปอีก ไขมีดดาบมีวงงอเหมือนใบตาลมาจนถึงโคนด้าม หัวหน้าโจรเห็นอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ของสามเณร ก็แปลกใจจึงขวางดาบทิ้ง แล้วจึงหมอบไถ่โทษของสามเณรพร้อม ทั้งรำพันว่า

ท่านครับ พวกกระผมเข้าป่ามาเป็นโจรเพื่อต้องการทรัพย์ ความร้ายกาจของพวกผม นี้เป็นที่เลื่องลือไปทั่ว คนพันคนเห็นพวกผมเข้าแล้วก็ขวัญเสีย แต่ที่นี่ท่านเพียงคนเดียว เห็นผมแล้วกลับไม่สะทกสะท้าน สีน้กลับผ่องใส ไม่ต่างอะไรไปจากแห่งทองใน เบ้าหลอม และดอกกรรณิการที่บ้านสระพัง

หัวหน้าโจรพูดจบ สามเณรก็ออกจากฌานแล้วแสดงธรรมเทศนาให้โจรฟัง ผล จากอิทธิปาฏิหาริย์และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ของสามเณรครั้งนี้ ทำให้พวกโจร 500 คน กลับ ใจเป็นคนดี ฉะนั้นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ถ้าแสดงเพื่อชักนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ก็จะเป็น ประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม ดังเรื่องของสามเณรสังกัจจะปราบโจรที่กล่าวมานี้

ค. สามเณรจุนทะ

สามเณรจุนทะรูปนี้ หนึ่งในจำนวนผู้อาสาสมัครแสดงอิทธิฤทธิ์แทนพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบพวกเดียรถีย์ ปาฏิหาริย์ของท่านได้แก่ จักจับลำต้นหว่าใหญ่ ซึ่งเปรียบเสมือนธงของชมพูทวีปนี้เขย่า แล้วนำผลหว่าผลใหญ่หลาย ๆ ลูกมาเลี้ยงพุทธบริษัทที่มาประชุมกัน ณ ที่นี้ ขณะเดียวกันก็จักนำเอาดอกปาริชาติ (ดอกแคฝอย) มาบูชาพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบถึงอานุภาพของสามเณรเป็นอย่างดี แต่ไม่ทรงอนุญาต เพราะถือว่า เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องทรงแสดงเอง

ง. สามเณรสุมนะ

หมู่บ้านมุณฑนิคม มีอุบาสกคนหนึ่งชื่อว่า มหามุณฑะ ซึ่งมีบุตรชาย 2 คน คือ มหาสุมนะ และจุพสุมนะ บรรดาบุตรชายทั้งสองคนนั้น บุตรชายคนเล็กชื่อจุพสุมนะ เมื่ออายุ 7 ขวบ ผู้เป็นบิดาอนุญาตให้บวชในสำนักของพระอนุรุทธะ ปรากฏว่า จุพสุมนะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในเวลาปลงผมเสร็จ ครั้นออกพรรษาแล้ว ตามธรรมเนียมสมัยนั้น เวลาออกพรรษา พระสงฆ์จะต้องไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอนุรุทธะ จึงพาสามเณรสุมนะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่เกิดอาพาธระหว่างทาง จึงเป็นภาระของสามเณรที่จะต้องรักษาพยาบาล วิธีที่จะรักษาให้หายก็จะต้องไปนําน้ำจากสระอินดาตมาดื่ม เมื่อสามเณรอาสาไปนําน้ำมาให้ พระเถระได้แนะนำว่า ที่สระน้ำนั้นมีพญานาคชื่อปนนกะ รู้จักกับท่านดี ให้แจ้งความประสงค์อ้างชื่อท่านก็จะได้รับความสะดวก พอไปถึงเข้าจริง ๆ พญานาคไม่พอใจและโกรธสามเณรที่บังอาจเหาะไปรยฝุ่นเหนือศีรษะ จึงไม่ยอมให้น้ำแก่สามเณร จึงได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น ในที่สุดพญานาคต้องพ่ายแพ้อิทธิฤทธิ์ของสามเณร สามเณรจึงได้ขึ้นในอากาศท่ามกลางระหว่างเทพทั้งหลาย แล้วกล่าวกะพญานาคว่า “ท่านนาคราช ผู้มีเดชกล้า มีกำลังมาก ท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า จงให้หมอน้ำดื่มแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นผู้มาแล้วเพื่อประโยชน์แก่น้ำสำหรับประกอบยา”

พญานาค เมื่อได้ยินได้คำพูดเช่นนั้น จึงกล่าวตอบไปว่า “สามเณร ถ้าท่านมีความกล้าหาญอย่างลูกผู้ชายไซ้ ข้าพเจ้าชอบใจคำพูดของท่าน เจริญท่านนำน้ำดื่มของข้าพเจ้าไปเถิด”³⁶

ลักษณะการแสดงอิทธิฤทธิ์ของสามเณรต้องให้เทวดามาประชุมเป็นสักขีพยาน เพราะถือว่าการแสดงฤทธิ์นำน้ำไปนี้ เป็นเรื่องที่จะต้องทำให้เป็นคุณแก่พระพุทธศาสนา เมื่อสามเณรได้นำแล้ว จึงนำไปให้พระอุปัชฌาย์ดื่ม ขณะนั้นเองพญานาคตามมาติด ๆ ได้ตะโกนคัดค้านไม่ให้พระเถระดื่ม โดยอ้างว่าสามเณรได้มาโดยไม่ชอบธรรม พระเถระได้รับการยืนยันจากสามเณรว่าได้มาโดยชอบธรรม และเชื่อว่าเป็นจริงอย่างนั้น เพราะพระชีवासพ เรื่องที่จะพูดเท็จเป็นไม่มี จึงดื่มน้ำ หลังจากดื่มน้ำนั้นแล้ว โรคอาพาธ (โรคลม) ของพระเถระก็สงบลงทันที พระเถระกล่าวเตือนพญานาคว่า สามเณรมีฤทธาานุภาพมาก ไม่มีทางจะเอาชนะฤทธิ์ของสามเณรได้หรอก ทางที่ดีควรขอขมาสามเณรจะดีกว่า ความจริงแล้ว พญานาครู้ฤทธิ์ของสามเณรดี แต่ที่คิดตามมาก็เพราะความละอายต่อเทพดาที่มาประชุมกัน จากนั้นพระเถระจึงพาสามเณรไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ วัคปุฬาราม

เมื่อถึงวัดแล้ว สามเณรถูกพระปฤชชนพูดเยาะเย้ยว่า ไม่อยากสึกหรือ พระพุทธเจ้าทรงเห็นพฤติกรรมของภิกษุเหล่านั้นมาตลอด ทรงรำพึงว่าภิกษุเหล่านี้ทำกรรมหยาบแท้ จึงมีพระประสงค์ที่จะประกาศเกียรติคุณของสามเณรให้ปรากฏ จึงรับสั่งให้พระอานนท์ใช้สามเณรไปเอาน้ำจากสระอโนดาตมาล้างพระบาท พระอานนท์รับสนองพระพุทธโองการแล้ว สอบถามสามเณรทั้งหลายดูว่าใครจะอาสาไปบ้าง สุดท้ายก็ได้สามเณรสุมนะ สามเณรสุมนะเหาะไปทางอากาศ นำน้ำจากสระอโนดาตมาถวายในชั่วพริบตาเดียว ท่ามกลางสายตาของภิกษุและสามเณรเป็นจำนวนมาก”

จ. สามเณร 4 รูป

มีเรื่องเล่าว่าพราหมณ์ต้องการนิมนต์พระไปฉันภัตตาหารที่บ้าน พระภิกษุเทศก์จึงจัดสามเณร 4 รูปไปให้ สามเณรที่เป็นพระชีवासพทั้ง 4 รูปนั้น คือ สามเณรสังกัจจะ

³⁶ ธรรมบทแปล.ภาค 8, หน้า 137.

³⁷ ธรรมบทแปล ภาค 8, หน้า 145.

สามเณรบัณฑิต สามเณรโสปกะ สามเณรเรวัต ทุกรูปมีอายุเท่ากัน คือ 7 ขวบ เมื่อไปถึงบ้าน นางพราหมณ์ไม่พอใจ จึงให้พราหมณ์ผู้เป็นสามีไปนิมนต์พระตั้งหลายครั้ง ผลสุดท้ายได้พราหมณ์แก่คนหนึ่ง ซึ่งคือท้าวสักกะแปลงร่างลงมา พราหมณ์แก่พอไปถึงก็กราบสามเณรเหล่านั้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วนั่งทำขอาสนะ พราหมณ์เฝ้าหิวอย่างมาก จึงสั่งให้สามีขับไล่พราหมณ์แก่ออกไป เมื่อถูกลากออกไว้นอกประตูบ้าน ก็แสดงฤทธิ์ผลึกฝ่ามือ นิดเดียวกลับมาั่งที่เดิม สองสามีภรรยาเห็นเช่นนั้นก็ตกใจ ขณะนั้นเองพราหมณ์แก่จึงแสดงตนเองให้สามีภรรยาเห็นว่าตนเองเป็นท้าวสักกะ ในที่สุดจึงได้ถวายอาหารแก่สามเณรและพราหมณ์นั้น สามเณรครั้งได้รับอาหารแล้ว แต่ละรูปได้แสดงฤทธิ์ทันที กล่าวคือ

รูปหนึ่ง เหาะทะลุช่องฟ้าออกไป
 รูปหนึ่ง เหาะทะลุหลังคาบ้านด้านหน้าออกไป
 รูปหนึ่ง เหาะทะลุหลังคาบ้านด้านหลังออกไป
 รูปหนึ่ง คำแทรกกลงไปในแผ่นดิน
 ส่วนท้าวสักกะ ก็เหาะทะลุออกไปอีกทางหนึ่ง”

5. ปาฏิหาริย์ของสามเณร

คำว่า "สามเณร" หมายถึง สามเณรผู้หญิง หรือหญิงรับบรรพชาในสำนักภิกษุณี ถือศีลสิกขาบท 10 ข้อ เหมือนสามเณร” หมายความว่า กุลธิดาที่มีอายุยังไม่ครบ 20 ปี แต่ปรารถนาจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาก็สามารถบวชเป็นสามเณรได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ สามเณรเป็นขั้นตอนแรกของการอุปสมบทเป็นภิกษุณี ซึ่งมี 4 ขั้นตอน คือ 1) เป็นสามเณร 2) เป็นสิกขมานา 3) ขออุปสมบท 4) ขออุปสมบทในสำนักภิกษุสงฆ์

นางสิกขมานา ก็คือ สามเณรนั่นเอง แต่มีอายุครบ 18 ปีแล้ว * สิกขมานานั้นเป็นขั้นที่ผู้ปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณี ต้องรักษาศิกขาบท 6 ข้อ ตลอด 2 ปี เตรียมพร้อมที่จะเป็นภิกษุณีต่อไป

³⁸ ธรรมบทแปล ภาค 8, หน้า 210.

³⁹ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อ่างแล้ว, หน้า 333.

⁴⁰ พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก, ภิกษุณีกับการบรรลอรหัตผล, หน้า 63.

อย่างไรก็ตาม ในด้านภูมิธรรมและสติปัญญา สามเณรก็สามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จนได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์เช่นกัน ในพระไตรปิฎก ไม่ค่อยปรากฏเรื่องของสามเณร แต่ได้พบหลักฐานชั้นอรรถกถาธรรมบท ซึ่งกล่าวถึงสามเณรรูปหนึ่งชื่อว่า วีรา คัมภีร์ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อเธออายุ 7 ขวบได้บวชในพระพุทธศาสนา และบรรลุปฏิสัมภทา 4 ครั้งหนึ่งได้แสดงความจำนงจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้า ลักษณะแห่งปาฏิหาริย์ของเธอ ก็คือ เธอจักนำเอาภูเขาสิเนรุ ภูเขาจักรวาล และภูเขาหิมพานต์ มาวางเรียงกันในที่นี้ จากนั้น เธอก็จักทะลุเขานั้นออกไป โดยไม่คิดขัดคล้ายกับนางหงส์ พระพุทธองค์ทรงทราบอานุภาพของเธอดี แต่ไม่ทรงอนุญาตให้เธอแสดง"

นอกจากวีราสามเณรรูปนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่า มีสามเณรปรากฏที่ใดบ้าง น่าจะเสื่อมสูญไปนานแล้ว อันเนื่องจากภาวะแห่งเพศก็เป็นได้ เพราะเพศของสามเณรกำลังอยู่ในวัยรุ่น วัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงไม่สะดวกต่อการครองเพศบรรพชิต

6. ปาฏิหาริย์ของอุบาสก

คำว่า "อุบาสก" หมายถึง ผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย อุบาสกคนแรกผู้ยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง คือ บิดาของพระยสสะ จากการศึกษาประวัติของอุบาสกในสมัยพุทธกาลแล้ว มีบทบาทต่อการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ล้วนแล้วแต่มาจากกำลังศรัทธาของอุบาสกอุบาสิกาแทบทั้งสิ้น สังเกตเห็นว่าอุบาสกบางคนเมื่อเลื่อมใสศรัทธาแล้ว มักจะสร้างถาวรวัตถุและถวายมหาทาน ตลอดจนถึงเอื้อเฟื้อแผ้วแผ่แก่มวลมนุษย์โดยตั้งโรงงาน เช่น อนาคตปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น นอกจากจะทำหน้าที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแล้ว อุบาสกบางคนเมื่อประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ได้รับบรรลุคุณธรรมพิเศษเหมือนกัน เพราะการพัฒนาจิตจนได้ฌานสมาบัติถึงขั้นแสดงฤทธิ์ได้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศหรือภาวะอย่างเช่น จุฬอนาถปิณฑิกะ อุบาสกคนนี้เป็นอีกผู้หนึ่งที่อาสาจะแสดงปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ทรงห้ามไว้เสีย ลักษณะแห่งปาฏิหาริย์ของอุบาสก คัมภีร์บันทึกไว้ว่า ท่านจักเนรมิตอภินิหารเหมือนพรหมใหญ่ประมาณ

⁴¹ ธรรมบทแปล ภาค 6, หน้า 120.

12 โยชน์แล้วปรบมือดั่งลั่นคล้ายเสียงฟ้าร้องให้ได้ยินทั่วในท่ามกลางบริษัทที่มาประชุมกัน พระองค์ก็ปฏิเสธเหมือนครั้งก่อน”

7. ปาฏิหาริย์ของอุบาสิกา

คำว่า "อุบาสิกา" หมายถึง หญิงที่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา อุบาสิกามีคุณสมบัติแตกต่างกันและมีบทบาทเด่นในการบำรุงพระพุทธศาสนาเคียงบ่าเคียงไหล่คู่กับอุบาสก ซึ่งถือว่าเป็นกำลังสำคัญในด้านเสบียง เพราะกองทัพธรรมต้องอาศัยปัจจัยเหล่านี้เป็นเครื่องนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ได้ขจรไกลไปทั่วทิศ ฉะนั้นในด้านภูมิธรรมและสติปัญญาของอุบาสิกาก็ไม่ด้อยไปกว่าพุทธบริษัทอื่นๆ อุบาสิกาบางคนบารมีธรรมกล้ามาก บรรลุพระโสดาบันเมื่ออายุได้ 7 ขวบ เช่น มหาอุบาสิกาวิสาขา เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวพุทธ”

ก. นางจุฬสุภัตทา

จุฬสุภัตทา แต่เดิมเป็นลูกสาวของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ต่อมาได้ไปเป็นลูกสะใภ้ของตระกูลอุคคเศรษฐีผู้นับถือพวกนิครนถ์ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งนางจุฬสุภัตทา ซึ่งอาศัยอยู่เมืองสาเกต ได้กราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมกับภิกษุสงฆ์ 500 รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน ขณะที่นิมนต์นั้นพระพุทธเจ้าทรงกำลังแสดงธรรมอยู่ที่วัดเชตวัน ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองสาเกต 7 โยชน์ ข้อความตรงนี้ บางคัมภีร์กล่าวไว้ไม่เหมือนกัน เช่น ระหว่างเมืองสาเกตกับสาวตถิ วิสุทธิมรรคกล่าวว่าห่างกัน 7 โยชน์” แต่คัมภีร์ธรรมบทกล่าวว่า ห่างกัน 120 โยชน์” คัมภีร์วิสุทธิมรรคเรียกเมืองที่นางจุฬสุภัตทาอยู่ว่า เมืองสาเกต” แต่คัมภีร์ธรรมบทเรียกว่า เมืองอุคคนคร”

⁴² ธรรมบทแปล, ภาค 6/119.

⁴³ ธรรมบทแปล, ภาค 3/71.

⁴⁴ วิสุทธิ.แปล, ภาค 2 ตอน 2, หน้า 130.

⁴⁵ ธรรมบทแปล, ภาค 7, หน้า 179.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

ลักษณะการนิมนต์ของนางจุฬสุภัทธานั้น เธอได้อธิษฐานจิตนิมนต์พระพุทธเจ้า โดยที่นางได้ไปยืนอยู่บนคาคฟ้าปราสาทชั้นบน หันหน้าไปทางวัดเชตวันไว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์⁴⁸ แล้วน้อมจิตระลึกถึงพระพุทธคุณว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันนิมนต์ ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันภัตตาหารเช้า ในวันพรุ่งนี้ ด้วยสัตถุญาณของ ข้าพเจ้า ขอพระองค์จงทราบว่าเป็นผู้อันหม่อมฉันนิมนต์แล้ว”⁴⁹ เมื่อกล่าวจบ นางก็โยน ดอกมะลิ 8 กำไปในอากาศ ขณะนั่นเอง พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ดอกไม้ที่นางโยนไปนั้นได้ลอยแปรไปเป็นพาดนกันอยู่เหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า พอพระองค์แสดงธรรมเทศนาจบ อนาถปิณฑิกาเศรษฐี (บิดาของนางจุฬสุภัทธา) ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อนิมนต์ไปฉันภัตตาหารเช้าในวันรุ่งขึ้น พระองค์ตรัสว่าได้รับนิมนต์ของผู้อื่นแล้ว เศรษฐีหมั้นหวัศรชัยใจยิ่งนักว่า พระพุทธเจ้ารับนิมนต์ของใคร เพราะ ผู้มาก่อนคนอื่นก็คือท่านเอง จึงกราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า รับนิมนต์ของนางจุฬสุภัทธา พอได้ฟังยิ่งทำให้เศรษฐีหวัศรชัยใจยิ่งนัก เพราะนางจุฬสุภัทธาอยู่ไกลถึง 120 โยชน์ (เมืองอุคคนคร) แต่เหตุไฉน จึงสามารถนิมนต์พระพุทธเจ้าได้เล่า เพื่อแก้ข้อสงสัยของเศรษฐี พระพุทธเจ้าจึงตรัสพระคาถาว่า

ทुर สนฺโต ปกาแสนติ หิมวณฺโฑว ปพฺพโต
 อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺตี จิตฺตา ยถา สรา

แปลว่า

สัตบุรุษแม้จะอยู่ไกล แต่ก็สามารถปรากฏได้ เหมือนภูเขา
 หิมพานต์ ส่วนอสัตบุรุษ แม้จะอยู่ใกล้ ก็ไม่มีใครมองเห็น
 เหมือนลูกศรที่ยิงออกไปในยามราตรี ฉะนั้น”⁵⁰

⁴⁸ เบญจางคประดิษฐ์ หมายถึงการกราบด้วยการตั้งอวัยวะทั้ง 5 อย่างลงกับพื้น คือเข้าทั้งสอง มือทั้งสอง และศีรษะ (หน้าผาก) กราบลงจรดลงกับพื้น (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ของพระเทพเวที, หน้า 141).

⁴⁹ ธรรมบทแปล, อ่างแล้ว, หน้า 115.

⁵⁰ ธรรมบทแปล, ภาค 7, หน้า 179.

ข. ฆรณีอุบาสิกา

กัมภีร์ธรรมบทบันทึกไว้ว่า อุบาสิกาฆรณี เป็นพระอนาคามี (พระอริยบุคคลชั้นที่สาม) และเป็นอีกผู้หนึ่งที่แสดงความจำนงจะแสดงปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พวกเดียรถีย์มาทำแข่ง ครั้งนั้นฆรณีอุบาสิกา เข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อธิดาอย่างหม่อมฉันมีอยู่ทั้งคน พระองค์ไม่จำเป็นต้องลำบากเลย หม่อมฉันจักแสดงปาฏิหาริย์แทนพระองค์เอง” จากนั้นพระพุทธเจ้าตรัสถามถึงวิธีที่จะแสดงปาฏิหาริย์ว่าจะทำอย่างไร นางกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจักทำผืนแผ่นดินผืนใหญ่ในห้วงจักรวาลหนึ่งให้กลายเป็นน้ำ แล้วด่ำลงไปใต้น้ำนั้นเหมือนนกเป็ดน้ำ ต่อจากนั้นจึงค่อยแสดงตนให้ปรากฏทางขอบปากจักรวาลด้านทิศตะวันออก ส่วนทิศตะวันตก ทิศใต้ ทิศเหนือและตรงกลางจักรวาลก็จะทำโดยทำนองเดียวกัน” พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่อประโยชน์อะไร นางกราบทูลว่า “เพื่อให้มหาชนได้ตระหนักว่า นี้แค่อาณาภาพของหญิงคนหนึ่งยังขนาดนี้ ถ้าเป็นอาณาภาพของพระพุทธเจ้าจักขนาดไหน”

พระพุทธเจ้าทรงทราบอาณาภาพของเหล่าสาวก ผู้อาสาแสดงปาฏิหาริย์แทนพระองค์ทุกคนเป็นอย่างดี แต่หาได้อนุญาตไม่ โดยให้เหตุผลว่า พวงดอกไม้นี้ เขามีได้ผูกไว้เพื่อประโยชน์แก่เหล่าสาวก เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าโดยตรงที่จะต้องทรงแสดงเอง”

8. ปาฏิหาริย์ของบุคคลอื่น

ปาฏิหาริย์ของบุคคลอื่น ในที่นี้ หมายถึง ปาฏิหาริย์ที่มีใจของเหล่าสาวก ที่เป็นพุทธบริษัท (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) แต่เป็นปาฏิหาริย์พวกเทวดา ยักษ์ วิญญาณ และฤๅษีดาบส เป็นต้น ปาฏิหาริย์ของคนเหล่านี้มีมาก ผู้วิเศษจะนำมาเพียงบางท่านเท่านั้น บางคนก็แสดงปาฏิหาริย์ในทางสร้างสรรค์ แต่บางคนแสดงปาฏิหาริย์เพื่อเป็นเครื่องมือตอบสนองความต้องการของตน ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

⁵¹ ธรรมบทแปล, ภาค 7, หน้า 118.

ก. ปาฏิหาริย์ของพระพรหม

ในปมาทสูตรกล่าวไว้ว่า ยังมีพรหมสัมมาทิฎฐิ 2 คน คือ สุพรหมปัจเจกพรหม และสุทธาวาสปัจเจกพรหม จะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่โอกาสไม่อำนวย จึงปรึกษากันว่า เราควรกลับพรหมโลก เพราะพรหมโลกบริบูรณ์ทุกอย่าง แต่พรหมในพรหมโลกกลับอยู่ด้วยความประมาท ครั้นแล้วก็หายตัวขึ้นไปในพรหมโลกชั่วพริบตา พรหมได้พบพรหมทั้งสองมาก็กล่าวต้อนรับ และถามว่า พวกท่านมาจากไหนหนอ พรหมทั้งสองกล่าวว่า “แน่ะท่านผู้นิรทุกข์ พวกผมมาแต่สำนักของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” “แน่ะท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเห็นอิทธานูภาพเห็นปานนี้ของเราแล้วยังจะให้เราไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้าอีกหรือ” ลำดับนั้น พรหมทั้งสองก็เนรมิตตนเป็นสองพันตน แล้วพูดว่า ท่านเห็นอิทธานูภาพของเราหรือเปล่า แต่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นมีอิทธิฤทธิ์มากกว่า และมีอานุภาพใหญ่กว่าท่านและเราหลายเท่า จึงชวนพรหมไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้า

ครั้งนั้นแล พรหมได้กล่าวกะสุพรหมปัจเจกพรหมด้วยคาถาว่า

“แน่ะ พรหม ครุฑ 300 หงส์ 400 เขี้ยวตะไกร 500 และวิมานของเราผู้มีมีมานี่นั้นย่อมรุ่งโรจน์ส่องสว่างอยู่ในทิศอุดร (ทิศเหนือ)” สุพรหมพูดว่า “วิมานของท่านถึงจะรุ่งโรจน์ในทิศอุดรก็จริง ถึงกระนั้น เพราะเห็นโทษในรูป และเพราะเห็นรูปอันห้วนไหวด้วยความหนาวเป็นต้นอยู่เป็นนิจ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นปราชญ์ จึงไม่ยินดีในรูป” ในที่สุดพรหมทั้งสองได้ยังพรหมนั้นให้สลดใจแล้วหายไปในที่นั่นเอง

ข. ปาฏิหาริย์ของฤๅษีโรหิตัสสะ

ฤๅษีผู้นี้เป็นบุตรของอิสรชน มีฤทธิ์มาก เหาะเหินไปในอากาศด้วยความเร็วดังว่าอย่างเท่าเดียวก็ข้ามมหาสมุทรได้ มีความต้องการอย่างเดียว คือต้องการจะไปให้ถึงที่สุดของโลก เหาะเหินไปตลอด 100 ปี ไม่หยุดหย่อน แต่ไปไม่ถึงสักที ต้องมาตายเสียก่อน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ที่ใดเป็นที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จืด ไม่อุบัติ เราไม่พูดถึงที่นั่นอันเป็นที่สุดของโลกว่า ควรรู้ ควรเห็น ควรบรรลุ ด้วยการเดินทาง ถ้าหากยังไม่บรรลุถึงที่สุดของโลกแล้ว ก็จะไม่กล่าวถึง การกระทำที่สุดแห่งทุกข์ จึงกล่าวได้ว่า ยังไม่มีใครบรรลุถึงที่

สุดของโลกด้วยการเดินทาง และเพราะที่ยังไม่บรรลุถึงที่สุดนี้เอง จึงไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้ คนที่พ้นจากความทุกข์คือคนที่ถึงกระแสพระนิพพาน”

อีกเรื่องหนึ่งที่คัมภีร์บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับฤๅษีเอาไว้ว่า มีฤๅษีท่านหนึ่ง เหาะเก่งมาก อยู่มาวันหนึ่ง เกิดเหาะไปผิดทางหรืออาจจะผิดเวลา คือเหาะผ่านไปตรงห้องสรงสนานของพระนางเทวีเข้า พอมองลงมาเห็นพระเทวีสาวกำลังสรงสนานสำราญกายอยู่โดยไม่ระมัดระวัง จึงเป็นเหตุให้ฤๅษีเสื่อมจากฉานทันที สังขารเสียดวงดวง สุดวิสัยที่จะแก้ไขได้ทัน ก็หล่นลงในห้องน้ำของพระเทวีนั่นเอง”

แสดงให้เห็นว่า อิทธิพลของสตรีนั้น มีมากยากที่จะบรรยายได้ ขนาดฤๅษีมีฉานสมบัติยังคงบะแตกได้ จะป่วยกล่าวไปยถึงคนธรรมดาที่ไม่ได้ฝึกจิตเล่า ด้วยเหตุนี้ จึงมีการเปรียบเทียบว่า จริงอยู่ ไม่มีเสียงอื่นใดที่ชื่อว่า สามารถแผ่ข่านไปสู่สรีระของบุรุษได้เหมือนเสียงสตรี” ครั้งหนึ่ง พระอานนท์ได้ทูลถามถึงวิธีปฏิบัติต่อสตรีว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติตนอย่างไรเกี่ยวกับสตรีเพศ” พระองค์ตรัสว่า “อานนท์ ท่านทั้งหลายควรปฏิบัติต่อสตรีเพศ ดังนี้ คือ

1. การไม่ดูไม่เห็นเสียเลยเป็นการดี
2. เมื่อเหตุที่จะต้องดูต้องเห็นมีขึ้น การไม่เจรจาด้วยเป็นการปฏิบัติชอบยิ่ง
3. เมื่อเหตุที่จะต้องเจรจามีอยู่ พึงเจรจาด้วยธรรมมีถา ดังสติไว้ให้มั่นอย่าให้แปรปรวนด้วยวราคะคณหา”

พระองค์ทรงวางหลักการในการปฏิบัติต่อสตรีเพศไว้อย่างรัดกุมทีเดียว เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ และเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม

⁵² ส.ส. 15/297/90.

⁵³ คลุ้ม วัชโรบล, ประสพการณ์จากวิญญาน, (กรุงเทพฯ : สำนักปู้สวรรณคดี จัดพิมพ์, 2515), น. 142.

⁵⁴ ธรรมบทแปล ภาค 1, น. 21.

⁵⁵ ที.ม. 10/132/141.

ค. ปาฏิหาริย์ของเทวดา

ในปฐมโพธิกาล สมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนมายุอยู่ มีคนศรัทธามาก ลากสักการะเพิ่มมากขึ้น เพราะความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนานี้เอง ซึ่งเป็นเหตุทำให้พวกเดียรถีย์ต้องเสื่อมจากลาภสักการะเป็นเหมือนแสงหิ่งห้อยในเวลาที่พระอาทิตย์ขึ้น ด้วยเหตุนี้ พวกเดียรถีย์จึงได้วางแผนชั่วร้ายเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาโดยให้นางจิญจมาณวิกา ห่มผ้ามีสีเหมือนแมลงค่อมทอง แล้วมุ่งหน้าตรงไปยังวัดเชตวัน แล้วพักอยู่ในวัดของเดียรถีย์ใกล้วัดเชตวัน เมื่อประชาชนมาถวายบังคมพระพุทธเจ้า นางทำทีเหมือนอยู่ในวัดพอมีคนถาม มักจะตอบว่า “ธุระอะไรของท่าน ฉันจะอยู่หรือไม่อยู่มันเรื่องของฉัน” เมื่อมีคนถามมากขึ้น จึงตอบไปว่า “ฉันอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระสมณโคดม” ประชาชนเกิดความคิดสงสัยว่าจริงหรือไม่ เวลาผ่านไป 3-4 เดือน นางเอาท่อนผ้าพันท้องเพื่อแสดงว่า ตัวเองมีครรภ์ พอเข้าเดือนที่ 8-9 นางก็ผูกไม้กลมไว้ที่ท้องห่มผ้าทับข้างบน ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงกำลังแสดงธรรมอยู่ นางก็เข้าไปยื่นค้อนหน้าพระพักตร์แล้วพูดขึ้นว่า “มหาสมณะ ดีแต่แสดงธรรมแก่มหาชนเท่านั้น เสียงของท่านไพเราะ พระโอรสของพระองค์สนิท ส่วนหม่อมฉันอาศัยพระองค์จึงได้ตั้งครรภ์ พระองค์ไม่ทราบเรื่องคลอด น่าจะบอกผู้อื่น พระองค์ทรงรู้แต่จะอภิรมย์อย่างเดียวเท่านั้น แต่ไม่ทรงรู้จักวิธีการคลอด”

ขณะที่นางยื่นชีหน้าค่าพระพุทธเจ้าอยู่นั้น อาสนะของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน ท้าวเธอดำริว่า เราจักต้องชำระเรื่องนี้ให้หมดจด จึงเสด็จลงมาพร้อมเทพบุตร 4 องค์ เทพบุตรทั้งหลายแปลงตัวเป็นหนูกัดเชือกที่ผูกท่อนไม้กลม ลมพัดเวกผ้าห่มขึ้น ไม้กลมพัดตกลงกระทบเท้าของนาง ปลายเท้าทั้งสองแตก ประชาชนเห็นเช่นนั้น จึงสาปแช่งและถ่มน้ำลายลงบนศีรษะของนาง ช่วยกันฉุดกระชากนางออกจากวัดเชตวัน” คัมภีร์บันทึกไว้ว่า นางเป็นอีกผู้หนึ่งที่ถูกลงโทษในจำนวนห้าคน”

⁵⁶ ธรรมบทแปล, ภาค 6 หน้า 74-78.

⁵⁷ ผู้ถูกแผ่นดินสูบ 5 คน คือ 1) พระเทวทัต 2) นันทมาณพ 3) นางจิญจมาณวิกา 4) นันทยักษ 5) พระเจ้าสุปปพุทธะ

แสดงให้เห็นว่าพวกเทวดาก็มีส่วนช่วยเหลือในการปกป้องภัยที่บ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่พระพุทธเจ้า แม้กระทั่งเหล่าสาวก เมื่อมีภัยกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ท้าวสักกะพร้อมทั้งเทพบุตร จะเสด็จลงมาช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ไว้เสมอ

นอกจากนี้ ก็ยังมีเทวดาที่เป็นมิชฌาติภูติ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ผี เทวดาชั้นต่ำ คอยเที่ยวหลอกหลอนผู้อื่น แสดงตนเป็นผีหัวขาดบ้าง เข้าสิงผู้คนบ้าง คัมภีร์ธรรมบทบันทึกไว้ว่า หญิงผู้เป็นสหายของนางวิสาขาถือโอกาสดื่มเหล้าช่วงที่สามีไม่อยู่ วันหนึ่งหญิงเหล่านั้นไปวัดพร้อมกับนางวิสาขา และแอบซ่อนขวดเหล้าไว้ด้วย ขณะอยู่หน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าก็หาได้ละอายไม่ จึงเอาเหล้าออกมาดื่ม ไม่ช้าเหล้าที่ดื่มเข้าไปก็ออกฤทธิ์ แต่ละคนร่างกายสั่นเทิ้ม ขณะนั้นเอง เทวดาที่เป็นมารเห็นเป็นโอกาสอันเหมาะ จึงเข้าสิงร่างกายของหญิงเหล่านั้น ครั้นเข้าสิงแล้ว บังคับให้หญิงเหล่านั้นแสดงอาการแปลกประหลาดต่าง ๆ นานา พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า อาการต่าง ๆ ของหญิงเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะถูกมารสิง จึงเปล่งรัศมีออกจากพระชนง (ขนคิ้ว) เพื่อต้องการให้หญิงเหล่านั้นได้สติและเกิดความสังเวชสลดใจ สุกทัยหญิงเหล่านั้นก็สร้างมา พระองค์จึงตรัสว่า “พวกเธอมาหาเราดลาคดแล้ว ประมาท ไม่ควรเลย เพราะความประมาทของพวกเธอ จึงเป็นโอกาสของพวกมาร บัดนี้พวกเธอควรดับไฟ มีไฟคือราคะเป็นต้นเสีย”

จากนั้น พระองค์จึงตรัสพระคาถากำชับอีกว่า “จะมีว่าเริงสนุกสนานอยู่ทำไม ในเมื่อโลกนี้มีไฟไหม้อยู่เป็นนิตย์ พวกเธอถูกความมืดหุ้มห่อไว้แล้ว ไฉนจึงไม่แสวงหาที่พึ่งเล่า”

เมื่อจบพระคาถา หญิงเหล่านั้นได้สติแล้ว พิจารณาตามกระแสธรรมของพระองค์ในที่สุดก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ขณะเดียวกัน ก็ยังมีมารผู้ใจบาปอีกคนหนึ่ง ซึ่งสามารถล่วงรู้ในพระทัยของพระพุทธเจ้า จึงเข้าไปกราบทูลให้พระองค์ขึ้นครองราชย์ เพราะมารเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นที่สามารถครองราชย์โดยชอบธรรมได้ อีกอย่างเพราะพระพุทธเจ้าทรงอบรม

⁵⁸ ธรรมบทแปล ภาค 5

อิทธิบาท 4 มามากพอที่จะอธิษฐานภูเขาหิมพานต์ทั้งลูกให้เป็นทองคำได้ จึงได้กราบทูลเช่นนั้น พระพุทธเจ้าพอได้สดับคำชี้แนะของมาร จึงได้ตรัสพระคาถาว่า

“ภูเขาทั้งลูกกลายเป็นทองคำ ถึงแม้จะเพิ่มขึ้นอีกสองลูก ก็ไม่เพียงพอแก่คนเพียงคนเดียว บุคคลเมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ควรหันมาประพฤติธรรม”⁵⁹

ในทำนองเดียวกัน ครั้งหนึ่ง มารผู้มีบาปเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงปรินิพพานในกาลบัดนี้เถิด ก็บัดนี้พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าสมบูรณ์แล้ว บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าตอบตกลงว่าอีกสามเดือนข้างหน้าจักปรินิพพาน” วันที่พระองค์ทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ได้เกิดแผ่นดินไหว⁶⁰ ดูเหมือนชีวิตของพระพุทธเจ้านับแต่วันออกบวชจนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพานจะมีมารผจญตลอด เข้าตำราที่ว่า “มารไม่มี บารมีไม่แก่กล้า” คงไม่ผิด

ความมหัศจรรย์ในพระธรรมวินัย

ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัยมีมาก หากจะพรรณนาได้หมด เพราะบางสิ่งลุ่มลึกมาก คาดไม่ถึงว่าจะมีได้ แต่ก็ยังปรากฏในพระธรรมวินัย ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความมหัศจรรย์ในพระธรรมวินัยเหมือนมหาสมุทร เพราะในมหาสมุทรมีสิ่งอัศจรรย์ต่าง ๆ มากมาย ดังหลักฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในพระธรรมวินัยนี้ มี 8 อย่างเหมือนกันแล ที่พวกภิกษุพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในพระธรรมวินัยนี้ 8 อย่างเป็นไฉน ?”

จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย โดยอุปมาเหมือนกับมหาสมุทร ว่ามี 8 ประการคือ

⁵⁹ ธรรมบทแปล ภาค 7, หน้า 247-249.

⁶⁰ ที.ม. 10/95/110.

1. มหาสมุทรลุ่มลึกลาดลงไปโดยลำดับ มีโซลิกมาเดิมเลย ไม่โกรกชันเหมือนแหวน ฉันทิ ธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น มีการศึกษาตามลำดับ มีการปฏิบัติตามลำดับ มีการบรรลุธรรมตามลำดับ ลุ่มลึกตามลำดับ
2. มหาสมุทรตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ล้นฝั่ง คงรักษาระดับน้ำไว้ ฉันทิ ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น สวาททั้งหลายย่อมไม่ล้นฝั่งละเมิดสิกขาบทที่พระองค์บัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต
3. มหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ไม่ยอมให้ลอยอยู่นาน ย่อมนำซากศพที่ตายนั้นไปสู่ฝั่ง ฉันทิ ในพระธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับภิกษุผู้ทุศีล มีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะ ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เป็นคนเฒ่า โขกุ่มไปด้วยกิเลส
4. มหาสมุทรมีแม่น้ำใหญ่สายต่าง ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ชมนา อจิรวดี สรรภู มหีย่อมหลังไหลลุ่มมหาสมุทร ย่อมละชื่อเดิมเสีย ถึงการนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมด ฉันทิ ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะบวช ออกจากตระกูลต่าง ๆ วรรณะต่าง ๆ เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร เมื่อเข้ามาบวชแล้ว ละสกุล วรรณะ โคตรของตนเองเสีย ถึงการนับว่า เป็นพระสมณสาขากุลบุตรเหมือนกันหมด
5. มหาสมุทรไม่มีคำว่าพร่อง ความพร่องหรือความเต็มของมหาสมุทรย่อมไม่ปรากฏให้เห็น ฉันทิ ในพระธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากนิพพานไปด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ แต่นิพพานก็คงอยู่อย่างนั้น ไม่พร่องไปด้วยเลย แม้จะมีผู้เข้าถึงพระนิพพานอีกสักเท่าใดก็ตาม พระนิพพานก็คงมีให้ผู้นั้นอยู่เสมอไม่ขาดแคลน
6. มหาสมุทรมีสเดียวฉันทิ ธรรมวินัยก็ฉันทิ นั้น มีรสเดียวคือ วิมุตติรส คือ ความหลุดพ้น อันเป็นจุดหมายในพระธรรมวินัยนี้
7. มหาสมุทรมีรัตนต่าง ๆ มากมาย เช่น แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต ฉันทิ ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทิ นั้น มีรัตนเหล่านี้คือ สติปัญญา 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมืองค์ 8

8. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย เช่น อสูร นาค คนธรรพ์ มีอยู่ในมหาสมุทร มีลำตัว 100 โยชน์ 200,300,400,500 โยชน์ ฉนโค ในพระธรรมวินัยก็ฉนนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของคนใหญ่ ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น พระโศดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง

แสดงให้เห็นว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าคือธรรมวินัยมีทุกระดับชั้น อำนวยประโยชน์แก่ชีวิตทั้งผู้ที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต แต่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นคืออยู่แล้ว ถ้ามีผู้นำไปปฏิบัติมากก็ได้ผลมาก ปฏิบัติน้อยก็ได้ผลน้อย อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีผู้นำไปปฏิบัติ หลักคำสอนของพระองค์ก็ไม่เป็นหมัน เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะพิเศษอยู่ในตัว

คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา

แต่ละศาสนาย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง จะได้เป็นจุดยืนที่มั่นคงถือเป็นแบบอย่าง ศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกันก็มีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งไม่เหมือนกับศาสนาอื่น เพราะเป็นศาสนาที่สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล และลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรมจะได้สัมผัสด้วยตัวเอง สุชีพ ปุญญาอนุภาพ ได้แสดงลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. แม้จะตัดความเชื่อเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ออก ก็ไม่ทำให้พระพุทธศาสนากระทบกระเทือนอะไรแม้แต่น้อย เพราะพระพุทธศาสนามีได้มีรากฐานอยู่บนฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ หากอยู่ที่เหตุผลและคุณงามความดีที่พิจารณาเห็นได้จริง ๆ
2. พระพุทธศาสนา เป็นตัวอย่างแห่งลัทธิประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีหลักการและวิธีการอันทันสมัยอยู่จนทุกวันนี้
3. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนโดยสอนให้เลิกระบบทาส ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้าสำหรับซื้อขาย ห้ามไม่ให้พระภิกษุมีทาสเอาไว้ใช้กับทั้งสอนให้เลิกทาสภายใน ก็ไม่เป็นทาสของความโลภ ความโกรธ และ ความหลง

4. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแรกที่สอนให้มนุษย์เลิกหึงห่มินเหยียดหยามกัน เพราะเรื่องถือชั้นวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์สกุล ได้ตั้งจุดนัดพบกันไว้ที่ศีลธรรม ใครจะเกิดในสกุลต่ำ ยากดีมีเงินอย่างไรไม่เป็นประมาท ถ้าตั้งอยู่ในศีลธรรมแล้วก็ถือว่าเป็นคนดีควรยกย่องสรรเสริญ ถ้าตรงกันข้าม คือล่วงละเมิดศีลธรรมแล้ว แม้จะเกิดในสกุลสูงก็นับได้ว่าเป็นคนพาลอันควรตำหนิ

5. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแรกที่สอนปฎิบัติเรื่องการทำบุญโดยวิธีฆ่าสัตว์หรือฆ่ามนุษย์บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการกระทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หากให้ทำงานด้านสังคม สงเคราะห์ แทนการเบียดเบียน และสอนให้หาทางชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดว่าเป็นบุญ

6. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสอนลัดตัดตรงเข้าหาความจริง ให้ก้าวสู่น้ำกับความจริง เช่น ในเรื่องความเกิดแก่เจ็บตาย แล้วให้หาประโยชน์จากความจริงนั้นให้ได้รวมทั้งสอนอย่างตรงไปตรงมาในเรื่องฤกษ์ยาม น้าศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น และการสอนให้เป็นเทวดาได้ในชีวิตนี้โดยไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน โดยชี้ไปให้เห็นความประพฤติปฏิบัติว่า ทำคนให้เป็นเทวดาได้

7. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้แก้ความเสื่อมทางศีลธรรมโดยไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ สอนให้แก้ความชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตัวเราเองก่อน โดยไม่คอยเกี่ยงให้คนทั้งโลกดีหมดแล้ว เราจึงจะดีเป็นคนสุดท้าย แม้ในการสอนให้มีเมตตาจิต ให้หัดแผ่เมตตาในตนเองก่อน เพื่อจะได้เป็นพยานว่า เราชักสุขเกลียดทุกข์ฉันใดคนอื่นก็มีความรักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น

8. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้อง ตามเหตุผล เป็นประมาท ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่ หรือสอนให้ถือคนอื่นเป็นใหญ่ หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า ผู้ปฏิบัติธรรมชื่อว่าอยู่ใกล้พระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา และการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้าก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตย

9. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนเน้นหลักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้อุบายกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยพิจารณาให้เห็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ไม่ให้เชื้อถื้ออย่างมงายไร้เหตุผล

10. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้อุบายกำจัดตัวเองในการประกอบคุณงามความดี ในการยกระดับแห่งชีวิตของตนให้สูงขึ้น ไม่สอนให้คิดแต่จะเอาดีด้วยการอ่อนนอบบวงสรวง คำสอนข้อนี้เน้นให้เกิดหลักเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม อันทำให้ชาวต่างประเทศหันมานิยมนับถือกันมาก

11. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาเดียวในโลกที่กล่าวปฏิเสธตรรกวิทยา ซึ่งชาวโลกนับถือกันว่าเป็นศาสตร์แห่งศาสตร์ทั้งหลาย โดยได้เสนอหลักการอย่างอื่นที่สูงกว่าแน่นอนกว่าพร้อมทั้งให้เหตุผลไว้อย่างชัดเจน

12. พระพุทธศาสนา มีหลักเกณฑ์และวิธีการในการสั่งสอนตลอดจนคำสอนอันเป็นวิทยาศาสตร์มาก่อนที่วิชาวิทยาศาสตร์ของโลกจะเกิดขึ้นเป็นเนื้อเป็นตัวขึ้น

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย